

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Nijolė MARTINKIENĖ

Viešojo administravimo studijų programos studentė

**LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBINIO SOCIALINIO
DRAUDIMO FONDO MOKAMŲ PENSIJŲ
ADMINISTRAVIMO ANALIZĖ**

BAKALAURO BAIGIAMASIS DARBAS

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Leista ginti:
Viešojo administravimo
katedros vedėjas

(Parašas, vardas, pavardė)

Nijolė MARTINKIENĖ

**LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBINIO SOCIALINIO
DRAUDIMO FONDO MOKAMŲ PENSIJŲ
ADMINISTRAVIMO ANALIZĖ**

Bakalauro baigiamasis darbas
Socialiniai mokslai, viešasis administravimas (03 S2)

Aš, teigiu, kad bakalauro
studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu viešojo administravimo studijų programos
bakalauro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas

.....

(parašas)

Darbo vadovas
lekt. Anželika Šerikova

Šiauliai, 2010

Nijolė Martinkienė. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo mokamų pensijų administravimo analizė. Viešojo administravimo bakalauro studijų baigiamasis darbas / mokslinis vadovas: lekt. Anželika Šerikova; Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra. – Šiauliai, 2010 - 63 p.

SANTRAUKA

Bakalauro baigiamajame darbe nagrinėjami socialinių išmokų ir jų strateginio valdymo aspektai. Baigiamąjį darbą sudaro teorinė ir praktinė dalys. Teorinėje dalyje (I ir II skyriuose) apžvelgiami socialinės valstybės modeliai, valstybinio socialinio draudimo sistemos samprata, Lietuvos ir kitų Baltijos šalių pensijų sistemų kryptys. Remiantis moksline medžiaga, statistikos šaltiniais, priimtais įstatymais bei kitais dokumentais išnagrinėtas VSDF valdybos veiklos reglamentavimo, vidaus administravimo, paslaugų teikimo administravimo struktūra. Praktinėje dalyje (III skyriuje) pateikta Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų 2005–2009 metų laikotarpio reglamentavimo ir administravimo analizė. Ji atlikta siekiant nustatyti kaip Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimai, užtikrinantys socialines teises ir reglamentuojantys išmokų dydį, įtakojo Sodros išmokų sistemą ir VSD Fondo biudžetą.

Darbo pabaigoje pateiktos išvados ir rekomendacijos, susijusios su tyrimo rezultatais.

Nijole Martinkiene. Republic of Lithuania State Social Insurance Fund paid by the pension management analysis. Public Administration Bachelor's degree thesis / scientific leader: lecturer Anzelika Serikova; Siauliai University, Department of Public Administration. Siauliai, 2010 – 63 p.

SUMMARY

Bachelor's thesis dealt with the social benefits and the strategic aspects of governance. Thesis consists of theoretical and practical parts. The theoretical part (Chapters I and II) gives an overview of the welfare state model, the state social insurance system concept, Lithuania and other Baltic pension systems stance. On the basis of scientific materials, statistical sources, the adoption of a law and other documents that dealt with State Social Insurance Board regulatory activities, internal management, service management structure. In the practical part (Chapter III) is the regulatory and administrative analysis of social state insurance pension disbursement period 2005 – 2009 in the Republic of Lithuania. It is done to determine how the State Social Insurance Pensions Act Amendments, guaranteeing social rights and regulating the amount of benefits, Sodra was influenced by the benefit system and the DFA Fund budget.

In the end, the conclusions and recommendations are related to research..

TURINYS

ĮVADAS	11
1. SOCIALINĖS APSAUGOS SISTEMA.....	13
1. 1. Socialinės gerovės modeliai	13
1. 2. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo sistema.....	15
1. 3. Socialinės apsaugos sistemų politika Baltijos šalyse	19
1. 4. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandara	23
2. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO ADMINISTRAVIMO FUNKCIJOS	29
2. 1. VSDF valdybos veiklos reglamentavimas.....	29
2. 2. VSDF valdybos veiklos vidaus administravimas	32
2. 3. Viešųjų paslaugų teikimo administravimas.....	34
3. LIETUVOS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO 2005 -2009 METŲ LAIKOTARPIO PENSIJŲ IŠMOKŲ ADMINISTRAVIMO ANALIZĖ	37
3. 1. Tyrimo metodologijos kriterijai	37
3. 2. Senatvės pensijų išmokų analizė	38
3. 3. Netekto darbingumo (invalidumo) pensijų išmokų analizė.....	42
3. 4. Našlių ir našlaičių pensijų išmokų analizė	43
3. 5. Kitų pensijų išmokų analizė	46
3. 6. Laikininis įstatymas.....	47
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	51
LITERATŪRA	53
PRIEDAI	55
1 priedas Pensijų kaupimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžių	56
2 priedas Vyrų ir moterų pensinio amžiaus ilginimo lentelė	57
3 priedas Lietuvos, Latvijos ir Estijos 2008 – 2009 metų socialinės raidos rodikliai.....	58
4 priedas VSDF pajamos ir išlaidos „Sodros“ teritoriniuose skyriuose 2008 metais	59
5 priedas Vidutinė valstybinio socialinio draudimo pensija pagal pensijų rūšis 2005 - 2009 metais.....	61
6 priedas Valstybinio socialinio draudimo pensijų išlaidų pasiskirstymas pagal pensijų rūšis 2005 - 2009 metais	62
7 priedas Valstybinio socialinio draudimo fondo 2009 m. pajamų ir išlaidų ataskaita	63

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1.1 Valstybinė socialinės apsaugos sistema
- 1.2 Valstybinė „pirmos pakopos“ senatvės pensijų sistema
- 1.3 VSDF išlaidos ir veiklos sąnaudos 2005 – 2009 metais

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1.1 pav. Pensijų kaupimo dalyvių su kaupimo bendrovėmis sudarytų sutarčių 2005 m. - 2009 m. laikotarpyje kitimas
- 1.2 pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros schema
- 1.3 pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamų ir išlaidų 2005 m. - 2009 m. laikotarpio kitimo dinamika, įvertinant 2010 m. prognozuojamus rodiklius
- 2.1 pav. Valstybinio socialinio draudimo valdymo sistema
- 3.1 pav. Senatvės pensijų ir išankstinių senatvės pensijų gavėjų skaičiaus kitimas 2005 -2009 metais
- 3.2 pav. Bazinės pensijos kitimas 2005 – 2009 m. laikotarpyje
- 3.3 pav. Metų draudžiamųjų pajamų 2005-2010 laikotarpiu kitimas
- 3.4 pav. Vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio ir vidutinės senatvės pensijos kitimas 2005-2009m. laikotarpiu
- 3.5 pav. Netekto darbingumo (invalidumo) pensijų gavėjų skaičiaus kitimo dinamika 2005 -2009 metų laikotarpyje
- 3.6 pav. Našlių ir našlaičių pensijų gavėjų skaičiaus 2005 – 2009 metų laikotarpiu kitimo dinamika
- 3.7 pav. Maitintojo netekimo, našlių ir našlaičių vidutinės pensijos kitimas 2005 – 2009 m.
- 3.8 pav. Laidojimo išmokų išlaidų 2005-2008 metais kitimas

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Apdraustieji – fiziniai asmenys, kurie šio įstatymo nustatyta tvarka valstybinio socialinio draudimo įmokas moka patys ir (arba) už juos šias įmokas moka draudėjai. Valstybinio socialinio draudimo įstatymas (Žin., 1991, 17-447)

Administracinis reglamentavimas – nuostatų, taisyklių, reglamentų ir kitų teisės aktų priėmimas įstatymams įgyvendinti. Viešojo administravimo įstatymas (Žin., 1999, Nr. 60-1945).

Darbingumo netekimas – darbingumo netekimas dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba dėl susirgimo profesine liga. Netektas darbingumas išreiškiamas procentais. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (Žin., 1999, Nr. 110-3207).

Draudėjai – juridiniai asmenys, bei jų filialai ir atstovybės, taip pat fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka privalo mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas. Valstybinio socialinio draudimo įstatymas (Aid., 1991, Nr. 107).

Draudžiamosios pajamos – valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatyta tvarka patvirtintos einamųjų metų draudžiamosios pajamos. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (Žin., 1999, Nr. 110-3207).

Norminis administracinis aktas – teisės aktas, nustatantis elgesio taisykles, skirtas individualiai neapibrėžtai asmenų grupei. Lietuvos respublikos viešojo administravimo įstatymas (Žin., 1999, Nr. 60-1945)

Kaupiamoji pensijų įmoka – nustatyta valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos dalis, kaupiama dalyvio asmeninėje pensijų sąskaitoje, atidarytoje jo pasirinktoje pensijų kaupimo bendrovėje (Žin., 2002, Nr. 123- 5511).

Pensijos ir pensijų išmokos – valstybinė socialinio draudimo pensija, valstybinė pensija, kompensacija už ypatingas darbo sąlygas, valstybinė signataro renta, valstybinė signataro našlių ir našlaičių renta, artistų renta (kompensacinė išmoka teatrų ir koncertinių įstaigų kūrybiniams darbuotojams), profesoriaus emerito mėnesinė išmoka ir kt., mokamos iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto ar valstybės biudžeto lėšų, pagal Pensijų kaupimo įstatymą ir Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymą gaunamos pensijų išmokos, užsienio valstybių pensijos. Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymas (Žin., 1994, Nr. 96-1873).

Pensijų fondas – fiziniams asmenims, pagal LR Pensijų sistemos reformos įstatymą dalyvaujantiems pensijų kaupime, bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantis pensijų turtas, kurio valdymas perduotas pensijų kaupimo bendrovei ir kuris investuojamas pagal to

pensijų fondo taisyklės. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas (Žin., 2003, Nr. 75-3472).

Socialinės apsaugos politika - valstybės taikomos priemonės, kuriomis siekiama laiduoti paramą sergantiems, sužalotiems, pagyvenusiems bei neįgaliems asmenims, pavyzdžiui, leidžiant teisės aktus, kuriais darbuotojai bei darbdaviai įpareigojami apsidrausti nuo nedarbingumo bei darbo pajamų praradimo ir kt.(Sec.lt... 2010)

Teritoriniai skyriai – tam tikroje Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiantys Socialinio draudimo fondo valdybos padaliniai. Jų uždavinys yra fondo lėšų tvarkymas, užtikrinant priskaičiuotų socialinio draudimo įmokų surinkimą ir išieškojimą į fondo biudžetą, savalaikį ir teisingą socialinio draudimo išmokų paskirstymą ir mokėjimą gavėjams. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos direktoriaus įsakymas (2004, Nr.V282)

Valstybinis socialinis draudimas – socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (Žin., 1991, Nr. 17-447).

IVADAS

Socialinė valstybė prasideda nuo piliečių teisių. Jos grindžiamos visų lygybe įstatymų atžvilgiu, visuotine rinkimų teise, politinėmis laisvėmis. Teisės ir laisvės yra remiamos socialinėmis galimybėmis bei pirmaeilių žmonių poreikių tenkinimu. Kitaip jos liktų formaliomis ir netenkintų visuomenės lūkesčių. Socialinės valstybės pagrindinės ypatybės yra nuolatinis žmonių rūpinimasis nuo rinkos stichijos, socialinių programų vykdymas gerinant socialinį saugumą ir skatinant rinkos ekonomiką.

Analizuodamas Lietuvos Respublikos (LR) kaip socialinės valstybės formavimąsi, J.Matakas (2001, p.49) pastebi, kad šis procesas mūsų šalyje prasidėjo ekonominės ir politinės sistemos keitimo laikotarpiu, kai sumažėjo materialinė gamyba, o kartu ir biudžeto galimybės. Lietuvai buvo racionaliausia orientuotis į tas socialines valstybes, kurios, skatindamos gamybą ir rinkos santykius, rūpinasi piliečių saugumu, padeda nors minimaliai tenkinti būtinus materialinius poreikius, organizuoja veiksmingą socialinės apsaugos sistemą. Formuojantis šiems veiksniams, palaikomas socialinis stabilumas, subalansuotumas, stiprėja pati valstybė, kyla tarptautinis jos autoritetas.

Valstybinio Socialinio draudimo fondo valdybai (VSDFV) prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, vienintelei šalyje viešojo administravimo institucijai, buvo patikėta organizuoti socialinį draudimą, vykdyti operatyvų fondo lėšų tvarkymą ir apskaitą, užtikrinant valstybinio socialinio draudimo įmokų surinkimą ir išieškojimą, teisingą duomenų apie draudėjus ir apdraustuosius tvarkymą bei socialinio draudimo išmokų skyrimą ir mokėjimą gavėjams.

Viena iš pagrindinių įstatymų idėjų buvo socialinio draudimo ir socialinės paramos sričių kompetencijos, finansavimo šaltinių ir administravimo atskyrimas bei savarankiško socialinio draudimo fondo, neįtraukto į valstybės ir savivaldybių biudžetus, įkūrimas. Rinkos ir demokratinių principų įtvirtinimo požiūriu socialinės apsaugos raida Lietuvoje, nuo Nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais, yra vertinama nevienareikšmiškai. Per trumpą laikotarpį buvo parengti ir priimti pagrindiniai įstatymai ir nuostatai, įsteigtos institucijos.

Didžiausia ir svariausia socialinės apsaugos dalis – pensijų sistema. 1995 metais Lietuvoje įvykdyta pensijų reforma. Šia reforma pereita prie socialinio draudimo principais grindžiamos sistemos, kai išmokos mokamos tik draustiems asmenims, įmokos apskaitomos individualiai – į jas atsižvelgiama nustatant pensijos dydį, o draudimo laikotarpiu pripažįstamas tik tas laikotarpis, kai yra sumokėtos socialinio draudimo įmokos. Šia reforma buvo siekta paskatinti žmones dalyvauti pensijų sistemoje, aiškiai susieti mokamas įmokas ir gaunamas išmokas, pensijų dydį diferencijuoti pagal sumokėtas įmokas.

„Sodra“ yra atsakinga už kaupiamųjų pensijų įmokų apskaičiavimą ir jų pervedimą pensijų fondams, kuriuose kaupiamos dalyvių pensijų įmokos. Pensijų įmokų ir išmokų dydžiai, kaupimo sistemos administravimas ir priežiūra, pensijų kaupimo bendrovių veiklos saugumo užtikrinimo priemonės – visa tai yra reglamentuojama įstatymais, nustatančiais valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo, užtikrinančios LR gyventojų papildomas pajamas senatvėje, teisinį pagrindą bei pagrindinius principus.

Mokesčių sistemos pokyčių netobulumas, drastiškai sumažėjęs bendras vidaus produktas, gamybos apimčių mažėjimas pakeitė „Sodros“ finansinę padėtį. 2008 metus ji pasitiko turėdama per 1 mlrd. Lt rezervą, o metams pasibaigus, buvo apskaičiuota 1 mlrd. Lt išlaidų daugiau nei surinkta pajamų. Iš visų Baltijos šalių mažiausios pensijos, pagrįstai piktina išmokų gavėjus. Šiandien Lietuvoje „Sodros“ sistema susilaukia daug kritikos.

Problema – Lietuvoje veikianti valstybinio socialinio draudimo sistema joje dalyvaujantiems asmenims neužtikrina socialinio solidarumo. Skirtingai nei Latvijoje ir Estijoje, mūsų šalyje mokamos mažiausios pensijos. Nuo 2010-01-01, priėmus Laikinąjį įstatymą, jos dar sumažėjo. 2005 – 2009 metų laikotarpyje VSD Fondo biudžetas „krito“ į gilią duobę. Kaip pastaruoju metu priimti Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimai įtakoją Sodros išmokų sistemą ir VSD Fondo biudžetą.

Tyrimo objektas – Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo mokamų pensijų administravimas.

Tikslas:

- išanalizuoti Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo pensijų administravimą 2005 -2009 metais.
- įvertinti kaip kito pensijų išmokos 2005-2009 metų laikotarpyje ir kokią įtaką kitimas turėjo VSD Fondo biudžetui.

Darbo uždaviniai:

- pateikti Valstybinio socialinio draudimo sistemos sampratą;
- atlikti išmokų administravimo analizę;
- įvertinti kaip kito pensijų išmokos 2005 – 2009 metų laikotarpyje, siekiant nustatyti kokią įtaką priimti įstatymai ir įstatymų pakeitimai turėjo socialinio draudimo fondo biudžetui.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė valstybinio socialinio draudimo pensijų išmokėjimo laikotarpiu 2005-2009 m. statistinė duomenų lyginamoji analizė ir apibendrinimas.

1. SOCIALINĖS APSAUGOS SISTEMA

1.1. Socialinės gerovės modeliai

Pirmoji šalis Europoje, 1983 m. įstatymais įteisinusi socialinės apsaugos sistemą, buvo Vokietija. Belgija, Olandija, Didžioji Britanija ir kitos šalys netrukus pasekė jos pavyzdžiu. Šiandien Europos Sąjungos (ES) socialiniai modeliai yra labai skirtingi. Šiaurės, vidurio ir pietų Europoje jie skiriasi iš esmės ir priklauso nuo šalių (regionų) nacionalinių vyriausybių vykdomos politikos.

Atsižvelgdamas į gerovės valstybių tradicijas, mokslininkas R. Titmusas sudarė teorinius gerovės valstybių modelius. D. Bernotas, A. Guogis, (2003) iš daugelio išskiria šiuos modelius:

- **Likutinis gerovės modelis**, kuriame pagrindiniai gerovės tiekėjai ir užtikrintojai yra rinka ir šeima. Valstybė paramą suteikia tik tuo atveju, kai rinka ir šeima to suteikti negali.
- **Gamybos rezultatų modelis**, kuriame socialiniai poreikiai tenkinami atsižvelgiant į darbo nuopelnus, darbo atlikimą ir produktyvumą.
- **Institucinis perpaskirstymo modelis**, kuriame socialinės paslaugos teikiamos atsižvelgiant į jų reikalingumą asmeniui. Šis modelis dėl universalių programų, didesnės pajamų lygybės ir mažesnio skurdo yra vertingiausias.

Kiek vėliau danų sociologas Gosta Espingas-Andersonas (Esping...2010) šalis suskirstė pagal tai, kaip jos vykdo savo įsipareigojimus, kurdamos socialinę gerovę. Jis neabejojo, kad gerovės kūrimas yra valstybės įsipareigojimas ir tikslas. Autorius išskyrė tris valstybių tipus:

- **liberalųjį;**
- **konservatyvųjį - korporatyvinį;**
- **socialdemokratinį.**

Renkantis socialinės politikos modelį ne paskutinis vaidmuo tenka vertybėms: pagrindinė liberaliojo modelio vertybė yra laisvė, konservatyviojo – gailestis, socialdemokratinio – teisingumas ir lygybė.

Europos šiaurinėje ir vidurinėje dalyje socialinės politika buvo „pasyvi“, paremta socialinių išmokų ir socialinių pašalpų sistema. Socialinės išmokos buvo didelės ir vis labiau išaugdavo. Čia susiformavo stiprus, socialinės pilietybės teise paremtas, socialinės apsaugos modelis. „Švedškasis“ modelis orientavosi į universalias, nuo padėties darbo rinkoje mažai priklausančias, išmokas. Gerėjant ekonominiam klimatui, stiprėjo institucinio – socialdemokratinio ir korporatyvinio – bismarkinio modelių bruožai.

A.Guogis (2003) pastebi, kad Lietuvos Respublikoje iki 2003 m. funkcionavo korporatyvinis – bismarkinis modelis, kuriam būdinga ribota socialinė parama ir specialios papildomos valstybės išmokos. Šiam modeliui būdinga socialinių išmokų sistema, priklausanti nuo dirbančiojo buvusio (ar esamo) dalyvavimo darbo rinkoje rezultatų. Jeigu dirbančiojo atlyginimas (įmokos) ir darbo stažas buvo didesni, tai dirbantysis, socialinės rizikos pasireiškimo atveju, įgyja teisę į didesnę socialinę išmoką. Tokia sistema buvo sugalvota kanclerio Bismarko Vokietijoje dar 19-ame amžiuje, bet išliko ir 20-ame amžiuje sustiprėjo beveik visose kontinentinės Europos šalyse. Dėl specialių papildomų išmokų tame modelyje dar buvo ryškus ir klientelistinis elementas. Klienteliniai elementai (interesų grupės – organizacijos, politinės partijos ir pan.) egzistuoja demokratinėse ir nedemokratinėse politinėse sistemose. Vyraujant klienteliniam elementams asmeninės naudos siekimas ar korupcijos galimybės priklauso nuo valstybės tradicijų, politinės kultūros bei teisinio reglamentavimo.

Tačiau, įvykus privačių pensijų fondų reformai, buvo nubrėžta korporatyvinio modelio trajektorija į liberalųjį – marginalinį socialinį modelį. Pokyčiai socialinių paslaugų srityje, kurie rėmėsi Naująja viešąja vadyba ir labiau nestacionarinėmis socialinėmis paslaugomis, pranašavo apie liberalaus – marginalinio modelio elementų stiprėjimą. Minėtas modelis generuoja marginalines grupes, t.y. socialinę atskirtį. Su socialine atskirtimi yra glaudžiai susijęs skurdas. Celov (2007) socialinę atskirtis apibūdina kaip „...tam tikrų asmenų ir grupių negalėjimas ar nesugebėjimas naudotis visuomenės sukuriamomis gėrybėmis, įsidarbinti, dalyvauti bendruomenės gyvenime“. Liberalusis – marginalinis modelis remiasi principu teikti paramą tiems, kurių pajamos yra mažesnės už nustatytą ribą.

A.Raipa (2002) pastebi, kad viešosios politikos elementas apima vadinamuosius valdžios institucijų transferinius sprendimus. Subsidijavimo politikos valdymo teorija ir metodologija nėra pakankamo lygmens, nes daugelio šalių vyriausybių subsidijavimo politika labai įvairi ir dažnai sunkiai valdoma ir prognozuojama. Politikos mokslų atstovai, analizuodami transferinius viešosios politikos sprendimus, linkę dėmesį sutelkti daugiau į politinio vadovavimo ir elgsenos tyrimus bei atskirų viešųjų subsidijų efektyvaus panaudojimo modeliavimą.

Ekonominio augimo tempai nebūtinai skatina socialinę sanglaudą ar geresnę socialinę apsaugą. Vyraujant liberaliam – marginaliniam modeliui, socialinės atskirties šalyje gali padaugėti, o socialinės apsaugos – sumažėti.

Tokia socialinės apsaugos sistemos raida sudaro sąlygas neigiamoms tendencijoms. Tai didėjantis socialinio draudimo fondo deficitas, intensyvi socialinės paramos plėtra, pastangos kurti socialines privilegijas tam tikroms gyventojų grupėms.

Lietuvos socialinės politikos modelis apibrėžiamas kaip socialinio saugumo forma, kuri pasireiškia darbo vietoje ir pasitraukus iš darbo rinkos, kai tampama socialinių išmokų gavėju arba socialinių paslaugų vartotoju. Remiantis St.Zaicev (2008), Lietuvoje esama tam tikro atotrūkio tarp socialinės išmokos dydžio ir lėšų poreikio pragyventi susidūrus su konkrečiu pavojumi ir netekus savarankiškų darbo pajamų.

Socialinis draudimas, pažymi A.Guogis (2007), – viena psichologiškai labiausiai priimtinių ir daugelyje pasaulio valstybių plačiai paplitusių pajamų perskirstymo formų, kada kiekvienas žmogus žino, kad jo ir už jį draudėjų (darbdavių) mokamos valstybinės socialinio draudimo įmokos bus naudojamos išimtinai įstatymais reglamentuotoms, griežtą socialinę paskirtį turinčioms išmokoms. Lietuvoje socialinio draudimo įmokų rinkimą ir išmokų mokėjimą administruoja Valstybinio socialinio draudimo (VSD) fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Realiam gyvenime nėra idealių socialinės gerovės modelių. Draudimo schemas sudaro įvairių modelių mišinys. Socialinės apsaugos formavimuisi ir kitimui turi reikšmės ekonominiai ir socialiniai pokyčiai, urbanizacija, industrializacija, visuomenės požiūris, tautų formavimasis ir kiti veiksniai. Šie faktoriai įtakojo jau dvidešimt metų funkcionuojančią ir kintančią Lietuvos Respublikos socialinio draudimo sistemą.

1. 2. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo sistema

Socialinė apsauga – tai apsauga, kurią visuomenė teikia savo nariams, potencialiems rinkos paklausos dalyviams, per visą eilę visuomeninių priemonių, nuo ekonominių ir socialinių nelaimų, kurias taip pat gali sukelti žymus uždarbio sumažėjimas ar jo mokėjimo nutraukimas dėl ligos, dekretinių atostogų, suluošinimo darbe, nedarbo, invalidumo, senatvės ir mirties; medicininė priežiūra; subsidijų skyrimas šeimoms su vaikais. S Pivoro (2002) teigimu, socialinė ir ekonominė nelygybė turi tenkinti dvi sąlygas: pirma, ji turi būti siejama su padėtimis ir pareigybėmis, kurios yra atviros visiems sąžiningos galimybių lygybės sąlygomis; antra, ji turi būti naudingiausia nepalankiausioje padėtyje esantiems visuomenės nariams.

Socialinės apsaugos sąvokos Lietuvoje nėra visiškai aiškiai ir vienareikšmiškai nustatytos. R.Lazutkos (2001) požiūriu, kai kuriems tarptautiniams socialinės apsaugos terminams iki šiol sunku rasti tikslius lietuviškus atitikmenis. Vis dėlto „socialinė apsauga“ dažniausiai suvokiama kaip bendriausias terminas, nusakantis visą sistemą, „socialinis draudimas“ – kaip socialinės apsaugos sistemos dalis, finansuojama specialiomis įmokomis ir mokanti su tomis įmokomis susietas išmokas; „socialinė parama“ - visa likusi socialinės

apsaugos dalis, kuri teikia išmokas pinigais ir ne pinigais (įskaitant socialines paslaugas). Kitaip tariant, socialinę apsaugą galima suprasti kaip visapusišką žmogaus apsaugą nuo pajamų praradimo. Išmokos pinigais gali būti mokamos tikrinant gavėjo pajamas ar turtą arba netikrinant – vadinamuoju kategoriniu arba demokratiniu būdu.

Valstybinio socialinio draudimo sistema apima beveik visus šalies gyventojus: draudėjus, apdraustuosius, socialinių išmokų gavėjus. Ši sistema grindžiama solidarumo principu: pensininkus, invalidus, bedarbius remia dirbantys žmonės, mokėdami socialinio draudimo įmokas. Visuomenės pilietis kartu yra ir vartotojas, t.y. faktinis arba potencialus rinkos paklausos dalyvis. Pilietis – mokesčių mokėtojas, studentas, policijos įtariamasis, verslininkas ir t.t., turi savo pilietines teises ir pareigas, nepriklausomas, skirtingai nuo vartotojo, nuo finansinės padėties.

Valstybinio socialinio draudimo biudžetas priklauso nuo įmokų, o įmokos nuo valstybės ekonominės būklės, dirbančiųjų skaičiaus, darbo užmokesčio dydžio, nuo asmenų mokačių įmokas sąžiningumo ir kitų faktorių. Pagrindiniai socialinės apsaugos tikslai yra skirti kompensaciją dėl pajamų netekimo; skatinti sveikatą ir užkirsti kelią ligai; sukurti gyvenimo sąlygas, kurios patenkintų bendrus gyventojų poreikius bei specialius pagyvenusio amžiaus žmonių, žmonių su negalia ir vaikų poreikius.

1.1 lentelė

Valstybinė socialinės apsaugos sistema

SOCIALINĖ APSAUGA				
Socialinis draudimas	Socialinė parama			Specialiosios socialinės išmokos
	Piniginė socialinė parama	Socialinės paslaugos		
		Specialiosios	Bendrosios	
Pensijų draudimas	Šalpos pensija Slaugos pensija	Dienos globos įstaigos	Informavimas ir konsultavimas	Prezidento pensija
Ligos ir motinystės draudimas	Šeimos pašalpos	Laikino gyvenimo įstaigos	Pagalba namuose	I ir II laipsnio pensijos
Sveikatos draudimas	Laidojimo pašalpa	Stacionarios globos ir slaugos įstaigos	Slauga namuose	Nukentėjusiųjų asmenų pensijos
Nadarbo draudimas	Socialinė pašalpa	Mišrių socialinių paslaugų įstaigos	Globos namai	Karių ir pareigūnų pensijos
Draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų	Šildymo išlaidų ir kitos kompensacijos	Kitos įstaigos		Mokslininkų pensijos Artistų rentos

Šaltinis: darbo autorės sudaryta pagal A.Guogio (2002) pateiktą 2002 m. viduryje Lietuvoje buvusios socialinės apsaugos sistemos modelį.

Socialinė apsauga paprastai apima poreikį medicininei priežiūrai ir laikiną pajamų mokėjimo nutraukimą, visišką pajamų netekimą ar žymų jų sumažėjimą dėl ligos, motinystės, su darbu susijusių nelaimingų atsitikimų ir ligų (suluošinimas darbe) senatvės, invalidumo, vieno ar abiejų tėvų (maitintojų) mirties, nedarbo, finansinę atsakomybę už vaikų išlaikymą.

Pagrindiniai socialinės apsaugos metodai yra socialinis draudimas, darbdavių įsipareigojimų schemos, socialinė parama, pašalpos, mokamos iš bendrųjų pajamų, taupomieji fondai. Šiuo metu, neskaitant privačių pensijų fondų, šalies socialinės apsaugos sistemą sudaro dvi pagrindinės dalys: socialinis draudimas ir socialinė parama.

Pensijų sistema Lietuvoje susideda iš:

- socialinio draudimo pensijų;
- valstybinių pensijų;
- socialinių (šalpos) pensijų (finansuojamų iš Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto).

Socialinio draudimo pensijos – senatvės, išankstinės senatvės, netekto darbingumo (invalidumo), našlių ir našlaičių – finansuojamos iš VSD fondo biudžeto.

Valstybinės pensijos yra finansuojamos iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir susideda iš:

- nukentėjusiųjų asmenų valstybinių pensijų;
- nukentėjusiųjų asmenų valstybinių našlių ir našlaičių pensijų;
- mokslininkų valstybinių pensijų;
- pirmojo ir antrojo laipsnių valstybinių pensijų;
- valstybinių našlių ir našlaičių pensijų, paskirtų už mirusius pirmojo ir antrojo laipsnių valstybinių pensijų gavėjus.

Užtikrinant socialines garantijas ilgalaikiams priešpensijinio amžiaus bedarbiams, nuo 2004 m. liepos 1 d. įteisinta galimybė 5 metais anksčiau gauti išankstinę senatvės pensiją. Suteikiant šią teisę, asmuo turi atitikti tam tikras sąlygas: turi ne mažesnę kaip 30 metų draudimo stažą ir yra registruotas darbo biržoje ne mažiau kaip 1 metus. Išankstinė pensija apskaičiuojama taip kaip ir valstybinė socialinio draudimo senatvės pensija ir mažinama 0,4 proc. už kiekvieną mėnesį, likusį iki pensijos amžiaus.

Vidutinė išankstinė senatvės pensija 2005 metais buvo 335,60 Lt, 2006 m. – 374,04 Lt, 2007 m. – 450,28 Lt, 2008 m. – 562,08 Lt, 2009 m.- 595,37 Lt.(Statistika.lt...2010).

Nuo 2004 m. Lietuvoje įvesta III pakopų pensijų sistema.

Šią sistemą reglamentuoja LR Pensijų sistemos reformos įstatymas (Žin., 2002, Nr.123-5511), LR Pensijų kaupimo įstatymas (Žin., 2003, Nr.75-3472), LR Papildomo savanoriško kaupimo įstatymas (Žin., 2003,Nr. IX-1692, 2003, Nr.75-3473), LR Pensijų fondų įstatymas (Žin., 2003, Nr.75-3473).

Pirmoji pensijos dalis (I pakopa) – valstybinio socialinio draudimo mokama pensija.

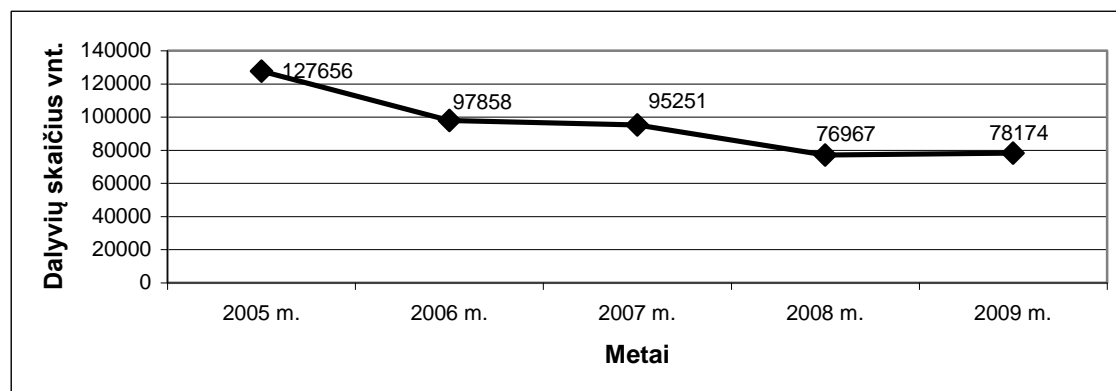
Antroji pensijos dalis (II pakopa) – pensijų fonde kaupiama pensija, nukreipiant dalį „Sodros“ įmokų į antrosios pakopos privačius kaupiamuosius pensijų fondus (PKPF).

Trečioji pensijos dalis (III pakopa) – tai papildomai sukaupta pensija pensijų fonde. Kaupti trečiajai pensijos daliai galima savanoriškai pervedant dalį lėšų į PKPF, kur jos yra investuojamos.

Asmenys, privalomai draudžiami valstybiniu socialiniu pensijų draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos daliai gauti, pasirenka kaupti pensijų įmoką pensijų kaupimo bendrovėje ir su pensijų kaupimo bendrove sudaro pensijų kaupimo sutartį. Pensijų kaupimo bendrovė yra valdymo įmonė ar draudimo įmonė, turinti teisę Lietuvos Respublikos teritorijoje užsiimti pensijų kaupimo veikla.

Pensijų kaupimo bendrovių veiklą prižiūrinčios institucijos, įstatymų nustatyta tvarka, informaciją apie pensijų kaupimo veiklą turi teikti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Dalyviai turi teisę laisvai pasirinkti pensijų kaupimo bendrovę. Vienu metu dalyvis gali turėti pensijų sąskaitą, kurioje kaupiama pensijų įmoka, tik vienoje pensijų kaupimo bendrovėje. Jeigu dalyvis pereina į kitą pensijų kaupimo bendrovę, jo pensijų sąskaita buvusioje pensijų kaupimo bendrovėje uždaroma, o joje sukauptos lėšos pervedamos į kitoje bendrovėje atidarytą pensijų sąskaitą.

2009 m. gruodžio 31d. Lietuvoje veikė 29 III pakopų pensijų fondai. Juos valdė 9 pensijų kaupimo bendrovės. Pensijų kaupime dalyvavo 1005,4 tūkst. dalyvių.

1.1 pav. Pensijų kaupimo dalyvių su kaupimo bendrovėmis sudarytų sutarčių 2005 m. - 2009 m. laikotarpyje kitimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal VSDFV pateiktus statistinius duomenis (Sodra.lt...2010).

Pensijų fondai skirstomi pagal kategorijas:

- konservatyvieji – didžiąją dalį lėšų investuojantys į obligacijas;
- mišrieji – dalį lėšų investuojantys į obligacijas, dalį į akcijas;
- akcijų – investuojantys tik į akcijas.

Asmenys gali laisvai pasirinkti pensijų fondą. Esant pelningiems pensijų kaupimo bendrovių veiklos rezultatams, pensijų fondų grąža ne visada yra teigiama. Jeigu asmens netenkina pasirinkta kaupimo sutartis, po 3 metų jis gali pakeisti pensijų kaupimo bendrovę, tuo pačiu pakeičiant ir savo pensijų fondo valdytoją. Kaupimo bendrovės suinteresuotos didinti kaupimo dalyvių skaičių, todėl sutartis sudaromos neatsižvelgiant į asmenų amžių (1 priedas).

Vyresni pensijų kaupimo dalyviai, įvertinę tai, kad gauna minimalias pajamas ir jų valstybinio socialinio draudimo senatvės pensija sumažės, norėtų sugrįžti į Valstybinį socialinį draudimo fondą. Deja Lietuvos Respublikos įstatymai to nenumato.

Apie 20 proc. pensijų kaupimo dalyvių sutarčių yra neaktyvios: į jų sąskaitas nepervedama socialinio draudimo mokesčio dalis. Tai bedarbiai, motinos auginančios vaikus, asmenys emigravę iš Lietuvos.

Dalį socialinio draudimo įmokų nukreipus į privačius kaupiamuosius pensijų fondus, socialinį draudimą tenka finansuoti skolintomis lėšomis. Kad galėtų taupyti pensijoms, Lietuva skolinasi. Pensijoms taupomos lėšos investuojamos daugiausia į valstybės paskolos obligacijas. Kitaip tariant, valstybė skolinasi iš privačių fondų tam, kad galėtų padengti socialinio draudimo deficitą, atsiradusį dėl to, kad dalis jo lėšų perduodama privatiems pensijų fondams. Privatūs pensijų fondai gauna lėšas, sumažėjusių įmokų į socialinį draudimą sąskaita ir tas pačias lėšas investuoja į Vyriausybės vertybinius popierius, t.y. skolina valstybei, kad šitais pačiais pinigais padengtų dėl pensijų fondų atsiradusį Socialinio draudimo deficitą. 2008 m. į PKPF buvo pravesta 1064 mln. Lt arba 8,4 proc. visų VSD išlaidų. Kad tokia sistema nebūtų panaši į įtartinę verslą, LR vyriausybė pasiūlė nuo 2009 m. liepos 1 d. į PKP fondus sumažinti įmokas nuo 5 proc. iki 2 procentų. 2009 m. pravesta 434 mln. Lt arba 3,1 proc. VSD išlaidų (7 priedas).

Lietuva neturi veikimo finansų rinkose patirties, kad galėtų sėkmingai konkuruoti su labiau patyrusiomis šalimis, neturi ir kapitalo, kurį galėtų investuoti „jaunesnėse“ šalyse ir iš jų parsivežti kapitalo prieaugį pensijoms. Įvertinant tai, būtina paanalizuoti kaimyninių šalių patirtį socialinės apsaugos politikoje.

1.3. Socialinės apsaugos sistemų politika Baltijos šalyse

Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje iki 1991 m. ekonominė struktūra, prekybiniai ryšiai ir gerovės sistema buvo tokia pat kaip ir Sovietų Sąjungoje. Socialinės apsaugos sistema buvo paremta mažomis paslaugų ir prekių kainomis. Jos buvo dotuojamos iš valstybės biudžeto. Sistemoje nebuvo bedarbių, o tuo pačiu, bedarbio pašalpų bei piniginių socialinių pašalpų.

Atkūrus nepriklausomybę Baltijos šalys rinkosi skirtingus sprendimus socialinės apsaugos sistemos atžvilgiu. D.Bernotas, A.Guogis(2006) pastebi, kad jos turi tam tikrų bendrų bruožų. Šios sistemos apima asmenis, dalyvaujančius darbo rinkoje, ir yra pagrįstos darbdavių ir samdomų darbuotojų įmokomis. Asmenys, nedalyvaujantys darbo rinkoje, atsižvelgus į jų pragyvenimo lygį, turi teisę tik į pašalpas. Siekiant sukurti pensijų sistemą, suderintą su rinkos ekonomika, Baltijos šalys pailgino pensinį amžių ir pakeitė pensijų skaičiavimo bazę (2 priedas). Iki 1995 m. (Estijoje iki 1994 m., Latvijoje iki 1996 m.) pensinis amžius buvo 60 metų vyrams ir 55 metai moterims.

1.2 lentelė

Valstybinė „pirmos pakopos“ senatvės pensijų sistema

RODIKLIS	ESTIJA	LATVIJA	LIETUVA
Pensijos dydis	Priklauso nuo draudimo stažo ir įmokų dydžio	Apibrėžtų įmokų pensija priklauso nuo draudimo stažo, įmokų dydžio ir pensinio amžiaus	Pagrindinė pensijos dalis priklauso nuo draudimo stažo, papildoma -nuo draudimo stažo ir įmokų dydžio.
Minimalus draudimo stažas	15 metų	10 metų	15 metų
Pensijinis amžius	63 m. vyrams, 63 metai moterims (2016 m.) (Nuo 2017m. planuojama ilginti iki 65 m.)	62 metai vyrams, 62 metai moterims. (Planuojama ilginti iki 65 metų.)	62,5 metai vyrams, 60 metų moterims. (Nuo 2011 m. planuojama ilginti iki 65 m.)

Šaltinis: Bernotas, D., Guogis, A.,(2006) pagal Social Protection in the Member States of the European Union, of the European Economic Area in Switzerland. Situation on 1 May 2004.- Luxembourg, 2005.

2001 m. Latvijoje, 2002 m. Estijoje, 2004 m. Lietuvoje įgyvendinta kaupiamųjų pensijų (kaupiant dalį privalomųjų valstybinio socialinio draudimo įmokų) sistema. Lietuvoje dalyvavimas šioje sistemoje yra savanoriškas. Pensijų draudimo įmoka nuo 2,5 proc. 2004 m. buvo padidinta iki 5,5 proc. (2007 m.), o 2009 m. sumažinta iki 2 proc .

Latvijos Respublikos pensijų sistemą sudaro trys pakopos:

I pakopa – valstybinė privaloma apibrėžtų įmokų pensijų sistema.

II pakopa – valstybinė privaloma kaupiamoji pensijų sistema.

III pakopa – privati savanoriška pensijų sistema.

Valstybinį socialinį draudimą šalyje vykdo valstybinio socialinio draudimo agentūra (VSAA – Valsts sociālās apdrošināšanas agentūra). Kiekvienas asmuo šalyje draudžiamas valstybiniu pensijiniu draudimu. Socialiai apdrausti asmenys teisę į senatvės pensiją įgyja, jeigu asmens valstybinis socialinis draudimo stažas yra ne mažesnis kaip 10 metų.

Latvijoje galioja įstatymas suteikiantis teisę asmenims, turintiems ne mažesnę kaip 30 metų darbo stažą, 2 metais anksčiau išeiti į senatvės pensiją.

Šalies Vyriausybė, vykdydama įsipareigojimus finansinę pagalbą šaliai teikiančiam Tarptautiniam valiutos fondui, nuo 2009 m. liepos 1 d. pakeitė pensijų mokėjimo tvarką: sumažino pensijas – 10 proc. visiems pensininkams, 70 proc. dirbantiems pensininkams. Išankstinė senatvės pensija, jei paskirta iki 2009-06-30 buvo sumažinta 70 proc. apskaičiuotos pensijos, nuo 2009-07-01 mokama 50 proc. paskirtos pensijos (VSAA...2010)

2009 m. pabaigoje Vyriausybė paprašė šalies Konstitucinio Teismo (KT) išaiškinti, ar toks įstatymas neprieštarauja pagrindiniam šalies įstatymui – Konstitucijai.

2009 m. gruodžio 21 d. KT priėmė sprendimą, kad šis nutarimas prieštarauja Latvijos Konstitucijai, pažeidžia žmogaus teisę į socialinį aprūpinimą, o Vyriausybė, sumažindama pensijas ir nenustatydama jų kompensavimo tvarkos, pažeidžia teisėtus šalies piliečių lūkesčius. Latvijos Parlamentas 2010 sausio mėn. 21d. priėmė Pensijų atskaitymo grąžinimo įstatymą, reglamentuojantį nuo 2010 vasario mėn. pensijų ir socialinių išmokų grąžinimą į ankstesnį lygį.

Valstybinė privaloma kaupiamoji pensijų sistema Latvijoje pradėjo veikti 2001 m. Į privačias sąskaitas pervedamas 2 proc. tarifas numatomas palaipsniui didinti iki 10 proc. Ši sistema remiasi Švedijos ekspertų rekomendacijomis. Pinigai pervedami į pensijų fonduose esančias asmenų sąskaitas yra indeksuojami pagal bendrą atlyginimų didėjimo lygį.

Privati kaupimo senatvės pensijų sistema asmenims iki 30 m. yra privaloma, nuo 30 iki 49 m. – savanoriška, vyresni nei 50 m. asmenys šioje sistemoje nedalyvauja.

Nuo 2007 m. liepos 1 d. Latvijos Respublikoje privačioje pensijų kaupimo sistemoje sustiprintas dalyvių informavimas: sudarant pensijų kaupimo sutartį, pensijų kaupimo bendrovė privalo supažindinti potencialų dalyvį su visų jos valdomų pensijų fondų investavimo rizika, o jei šiam dalyviui iki senatvės pensijos amžiaus yra likę mažiau kaip 7 metai, informuoti jį apie galimybę kaupti pensiją konservatyvaus investavimo pensijų fonde.

Tokie paraginimai pereiti kaupti į konservatyvų pensijų fondą turi būti siunčiami 7 metai iki pensijinis amžiaus, su kiekviena metine ataskaita. Kad didėtų pensijų kaupimo bendrovių atsakingumas formuojant ir vykdant pensijų fondų investavimo strategiją, kiekviena pensijų kaupimo bendrovė privalo turėti ir skelbti kiekvieno jos valdomo pensijų fondo palyginamąjį indeksą. Tai leidžia dalyviams geriau įvertinti turto valdymo efektyvumą ir rinktis geriausiai dirbančius valdytojus. (VSAA...2010)

Estijos pensijų sistema yra trijų pakopų. Ją administruoja Estijos nacionalinė socialinio draudimo valdyba (ENSIB) Šiuo metu veikiantis valstybinių draudimo pensijų įstatymas įsigaliojo nuo 2000 m. balandžio 1 d.

I – ają pensijų pakopą sudaro valstybės valdoma privaloma einamųjų mokėjimų pensijos sistema. Nacionalinė pensija Estijoje beveik atitinka Lietuvos socialinės pašalpos standartus. Ji skiriama asmenims neturintiems teisės gauti senatvės, invalidumo pensijos, nes jie neturi reikiamo draudimo stažo ir negauna pensijos iš kitos šalies. Nacionalinės pensijos dydis šiuo metu 2.008,80 EEK (~ 443,94 Lt).

Senatvės pensija sudaro trys dalys:

- pagrindinė dalis – bazė, šiuo metu ją sudaro 1,793.44 EEK (~ 396,35 Lt);
- dalis priklausoma nuo asmens darbo stažo;
- darbuotojo užmokesčio koeficientas palyginus su vidutiniu užmokesčiu ir vienu pradirbtų metų „piniginė vertė“ (Lietuvoje šį rodiklį sudaro draudžiamosios pajamos).

Likus 3 metams iki pensijos, jeigu asmuo Estijos Respublikoje išdirbo ne mažiau kaip 15 metų, galima gauti išankstinę senatvės pensiją, kuri yra sumažinama 0,4 proc. už kiekvieną mėnesį iki pensijinio amžiaus.

II – osios pakopos privačiai valdoma privaloma kaupiamoji pensijų sistema buvo įsteigta 2000 m. Ji remiasi įmokomis, kurias administruoja Estijos Centrinis vertybinių popierių Registas. Įmokų privatus tarifas siekia 6 proc. Jį sudaro 2 proc. darbuotojų darbo užmokesčio ir 4 proc. darbo užmokesčio, kurį už darbuotoją sumoka valstybė. Dalyvavimas 2-oje pensijų pakopoje yra privalomas asmenims gimusiems po 1981 m. sausio 1 d. ir savanoriškas asmenims gimusiems iki minėtos datos.

III – ają pakopą sudaro savanoriška privati pensijos programa. Ji paremta įmokomis, kurių dydį nustato pats asmuo. Šią pensijų sistemos dalį administruoja 22 pensijų fondai.

Esant pensijų sistemoje visiems trims elementams, kada derinami privalomumo ir savanoriškumo, persikirstymo ir kaupimo principai, busimieji pensininkai turi daugiau laisvės pasirinkti ir teisės spręsti. Be to, asmeniui keičiant gyvenimo ar veiklos vietą, nepatiriama didelių papildomų kaštų. Skirtingose šalyse šios proporcijos skiriasi, taip pat skiriasi šių principų reglamentavimas, įgyvendinimas, gaunama nauda ir atsirandančios problemos.

Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje vyrauja skirtingos ekonomikos ir socialinės makrosistemos. Valstybės, turinčios gerai išplėtotą finansų sistemą, yra atsparesnės ekonominių ciklų svyravimams ir mažiau priklauso nuo užsienio rinkų. Estijos pensijų sistema šiuo metu yra laikoma viena geriausių ir pažangiausių pasaulyje. Programomis, projektais ir informacijų sistemomis, susijusiomis su pensijų kaupimu Estijoje aktyviai domisi buvusių Sovietų Sąjungos respublikų vyriausybės. 2010 m. Armėnija jau nusprendė šią sistemą pirkti. (Ensib.ee...2010).

Pabaltijo Respublikose siekiama mažinti socialinę įtampą tarp darbo netekusių, bet senatvės amžiaus dar nesulaukusių asmenų. Tuo tikslu taikomi Valstybinių socialinio

draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymai. Lietuvoje, skirtingai nei Latvijoje ir Estijoje asmuo, norintis gauti išankstinę senatvės pensiją 12 mėn. privalo registruotis darbo biržoje. Registruojant ir aptarnaujant asmenis kai kuriais atvejais jiems mokamos nedarbo draudimo išmokos, skiriamos lėšos jų perkvalifikavimui, todėl patiriamos papildomos administravimo išlaidos.

Remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis (3 priedas), vidutinė pensija 2009 m. Lietuvoje buvo mažiausia – 811,46Lt, tuo tarpu Latvijoje – 877,06 Lt, Estijoje – 1053,17 Lt. arba 241,71 Lt. didesnė nei Lietuvoje. Mūsų šalyje, esant mažesniai nedarbo lygiui, buvo stebimas mažesnis darbo užmokesčio augimas. Auganti Valstybės skola, tenkanti vienam gyventojui, 2009 m. išaugo iki 2139 Lt. ir yra 4,4 kartų didesnė nei kaimyninėje Estijoje.

Visose Pabaltijo Respublikose planuojama vyrams ir moterims ilginti senatvės pensijos amžių iki 65 metų. Nors pagyvenusių žmonių visuomenėje daugėja, R.Lazutka (2009) abejoja ar, norint sutaupyti lėšų, reikia didinti pensinį amžių. „Nuo 1995 metų buvo pailgintas pensinis amžius ir daugiausia dėl to senatvės pensininkų skaičius sumažėjo 60 tūkst. Tačiau tuo pat metu neįgalių pensininkų skaičius šoktelėjo net 80 tūkst. Stingant darbų ir esant vyresnio amžiaus žmonių diskriminacijai darbo rinkoje, senatvės pensinio amžiaus ilginimas motyvuoja siekti netekto darbingumo pensijų. Jų negavus, profesinio gyvenimo pabaigoje lieka bedarbystė ir skurdas. Ir tai būtina žinoti planuojant pensinio amžiaus ilginimą“.

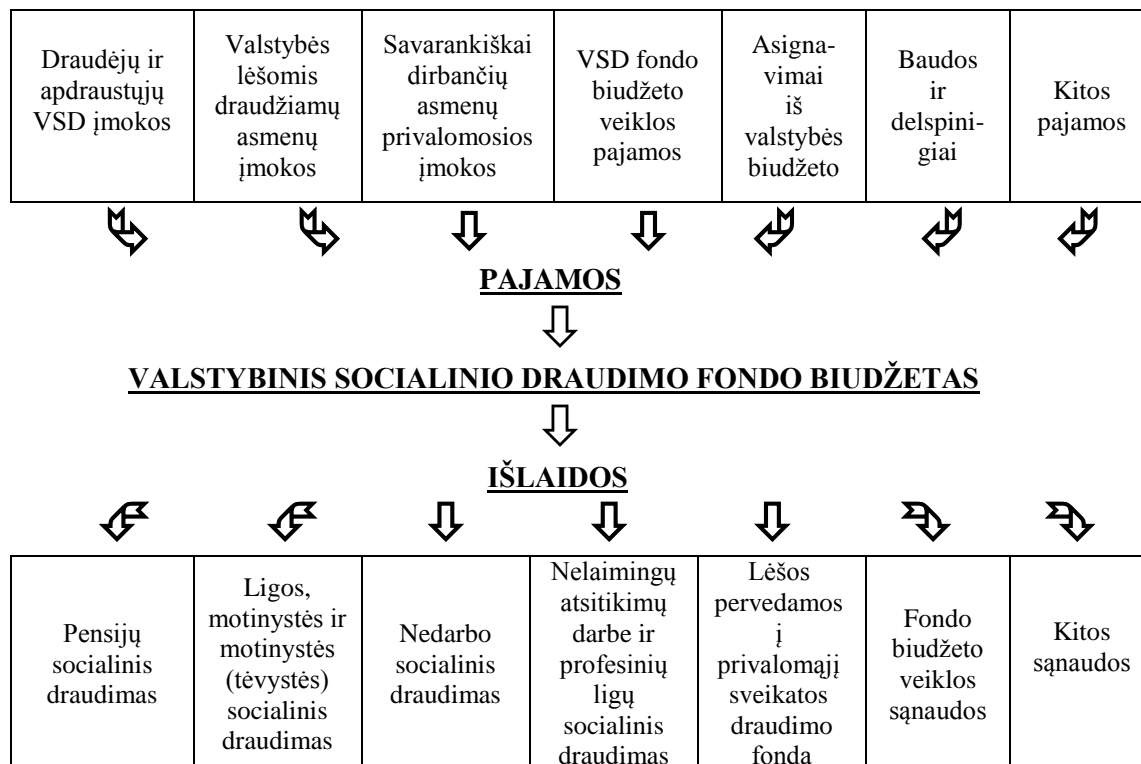
Vykdamas pensijų kaupimo sistemą Lietuvoje, įstatymiškai nebuvo nustatyta, kad žmonėms, vyresniems nei 50 metų, neleidžiama dalyvauti pensijų kaupime, kaip tai buvo padaryta Latvijoje ir Estijoje. Trumpas laikotarpis, likęs iki senatvės pensijos, asmeniui neužtikrina kaupimo dalies prieaugio, didesnio nei normaliu indeksacijos būdu auganti pensija. Kaimyninėse šalyse į tai buvo atsižvelgta ir todėl išvengta reformos klaidų.

Vykstant socialinėms reformoms Baltijos šalyse buvo kuriamas korporatyvinis apsaugos modelis. Šis modelis buvo pasirinktas todėl, kad visuomenę skatintų dalyvauti darbo rinkoje. Pastaruoju metu socialinio administravimo srityje įvedami rinkos ekonomiką atitinkantys liberalaus marginaliojo modelio elementai.

1. 4. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandara

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas (Žin., 2001 Nr.91-3190, 2007, Nr.77-3047). Šis įstatymas nustato LR VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo tvarką bei rodiklius, pagal kuriuos tvirtinamas fondo biudžetas ir fondo biudžeto vykdymo ataskaita.

Fondo valdyba yra socialinio draudimo fondą administruojanti centrinė institucija, kuri rengia ir vykdo VSD fondo biudžetą. Biudžetas sudaromas trejiems biudžetiniams metams. Pinigų srautai detalizuojami pagal pinigų įplaukų ir išlaidų rūšis.

1.2 pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros schema

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal VSDF biudžeto sandaros įstatymą (Žin., 2001 Nr.91-3190, 2007, Nr.77-3047).

Fondo biudžeto pajamos numatomos kiekvienai Valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėtojų grupei, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes, planuojamus valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifus atskiroms draudimo rūšims, paskutinių dvejų metų draudžiamųjų pajamų bazės bei valstybinio socialinio draudimo apdraustųjų skaičiaus kitimą.

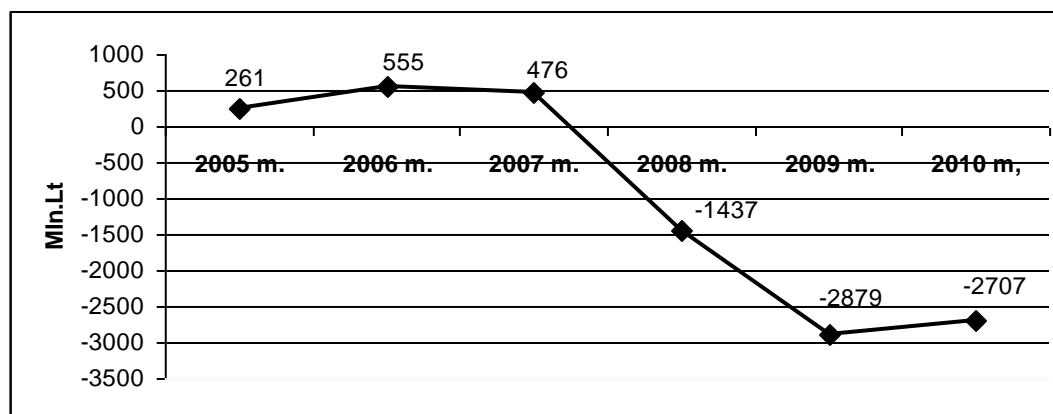
Fondo biudžeto išlaidos numatomos pagal fondo biudžeto išlaidų grupes, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes, demografinius rodiklius, taip pat paskutinių dvejų metų draudžiamųjų pajamų bazės, apdraustųjų ir socialinio draudimo išmokų gavėjų skaičiaus kitimą.

LR Valstybinio socialinio draudimo finansų pagrindą sudaro savarankiškas VSD fondo biudžetas. Šis biudžetas į valstybės ir savivaldybių biudžetus neįtraukiamas.

Pagrindiniai veiksniai, lemiantys ilgalaikius socialinio draudimo fondo biudžeto svyravimus, yra šalies demografiniai ir ekonominiai pokyčiai bei valstybės socialinė politika.

Ši pensijų sistema sėkmingai veikia, kai ekonomika funkcionuoja stabiliai, kai pensininkų skaičius, lyginant su dirbančiųjų asmenų skaičiumi, yra nedidelis, gimstamumo rodiklis yra toks, kad gyventojų skaičius nuolat atsistato, o gyventojų gyvenimo trukmė ženkliai nesikeičia. Indeksavimo būdu ši sistema gali būti gana gerai apsaugota nuo infliacijos.

2005 – 2007 metais VSD fondo biudžetas buvo subalansuotas. Šiuo laikotarpiu buvo stebimas netgi nedidelis atsargos rezervas, kuris 2008 m. pradžioje sudarė 1,46 mln. litų.

1.3. pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamų ir išlaidų 2005 m. - 2009 m. laikotarpio kitimo dinamika, įvertinant 2010 m. prognozuojamus rodiklius

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal VSD fondo biudžeto balansinius statistinius duomenis, 2010 m. LR VSDF biudžetas (lrs.lt...2010).

Dėl pasaulinio ekonomikos nuosmukio, demografinės šalies būklės, kai mažesnis skaičius dirbančiųjų turi išlaikyti didesnę skaičių išmokų gavėjų, neproporcingai didelių įsipareigojimų, 2008 m. biudžeto priskaičiuotos išlaidos viršijo pajamas ir VSD fondo biudžetas tapo deficitinis. Kaip pastebi A.Guogis (2009), ne paskutinę vietą, įstumiant Lietuvą į ekonominę – socialinę aklavietę, lėmė neatsakingi valdančios Socialdemokratų partijos politikų sprendimai.

VSDFV teritoriniai skyriai, būdami skirtingi pagal įmokų – išmokų apimtį ir aptarnaujamų klientų skaičių, vykdamas VSD fondo biudžeto surinkimą, įneša ne vienodą indėlį (4 priedas).

Analizuojant 2008 m. VSD fondo biudžeto rodiklius, daugiausia pajamų surinko Vilniaus – 4265210,3 tūkst. Lt, Kauno – 1633690,8 tūkst. Lt, Klaipėdos – 859750,9 tūkst. Lt. ir kitų didesnių šalies miestų teritoriniai skyriai.

Išlaidų padengimo pajamomis lygis Vilniuje sudarė – 196,1 proc., Visagine – 156,14 proc., Mažeikiuose – 126,74 proc., Klaipėdoje – 120,64 proc., Kaune – 111,53, Šiauliuose – 94,89 proc.

Tokiuose kaimiškų rajonų teritoriniuose skyriuose kaip Lazdijai – 31,66 proc., Ignalina – 37,21 proc., Anykščiai – 38,31 proc., Kelmė – 38,71 proc., Širvintai – 38,9 proc., pajamos buvo žymiai mažesnės už išlaidas.

Didžiausias lėšų trūkumas 2008 m. buvo stebimas Radviliškio raj. – (-) 77390,4 tūkst. Lt., Vilkaviškio raj. – (-)72545,9 tūkst.Lt. ir kt.

Vykdamas „Sodros“ biudžeto administravimą, kasmet didėja veiklos sąnaudos. 2008 m. fondo biudžete sudarė 291,04 mln. Lt., arba 2,3 proc. nuo visų priskaičiuotų išlaidų (Statistikos... 2008). 2009 m. jos pasiekė 373,4 mln.Lt (7 priedas) ir 28,8 proc. arba 83,4 mln.Lt viršijo patvirtintą išlaidų rodiklį.

1.3 lentelė

VSDF išlaidos ir veiklos sąnaudos 2005 – 2009 metais

Metai	VSDF išlaidos mln.Lt	Veiklos sąnaudos mln.Lt	Išlaidų santykis	Patvirtintų ir įvykdytų veiklos sąnaudų skirtumas mln.Lt	Įvykdymo %
2005 m.	6129	175,9	0,029	16,5	91,4
2006 m.	7245	246	0,034	-35,8	117
2007 m.	9282	225,8	0,024	8,1	96,5
2008 m.	12653	291	0,023	2,9	99
2009 m.	14236	373,4	0,026	-83,4	128,8

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal 2005 – 2009 m. VSDFV statistinius duomenis

LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2010 metų rodiklių patvirtinimo įstatyme (Žin.,2009, Nr.151-6783) numatoma skirti daugiau kaip 7,635 mlrd. litų, ligos ir motinystės išmokoms – beveik 1,7 mlrd. litų, nedarbo socialiniam draudimui – apie 256 mln. litų, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui – daugiau nei 49,7 mln. litų. Lėšos, pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą sudarys virš 2 mlrd. litų, lėšos, pervedamos į pensijų fondus – 350 mln. litų.

2010 m. didžiausią VSD fondo biudžeto pajamų dalį sudaro draudėjų valstybinio socialinio draudimo įmokos – beveik 7,3 mlrd. litų, ir apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokos – apie 2 mlrd. litų. Savarankiškai dirbančių asmenų valstybinio socialinio draudimo įmokos 2010 m. biudžete sudaro 159,5 mln. litų, valstybinio savanoriško socialinio draudimo įmokos – 1,9 mln. litų. 350 mln. litų bus asignuojama iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir kitų valstybės piniginių išteklių

Numatoma, kad administravimo veiklos sąnaudos biudžete sudarys net 519,03 mln. Lt., iš jų – palūkanos, paskolų administravimo sąnaudos 252,6 mln. Lt.

VSD fondo būklė ir pensijų finansavimo galimybės priklauso nuo to, kokioje ciklo fazėje yra ekonomika: nuosmukio fazėje, kai įmonės bankrutuoja, auga nedarbas, mažėja darbo užmokestis, socialinio draudimo įmokų suma biudžete mažėja. VSD fondo biudžeto išlaidos, siekiant subalansuoti pinigų srautus, mažinamos atsižvelgiant į prognozuojamą Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto deficito augimą.

Pakilimo fazėje atvirkščiai: VSD fondo biudžetas prisipildo. Lietuvoje, ekonomikos nuosmukio metu, išryškėjo einamojo finansavimo principu paremtos pensijų sistemos neigiamoji pusė. Surinktos į VSD fondo biudžetą lėšos neturi galimybės būti „padidintos“, nes jos iš karto išdalijamos pensijų gavėjams. Neatsižvelgiant į tai, 2005-2009 m. laikotarpyje visos VSD fondo mokamos pensijos didėjo (5 priedas).

Idealiai veikiančioje socialinio draudimo pensijų sistemoje socialinio draudimo biudžetas turėtų būti visą laiką subalansuotas: padidėjus surenkamų įmokų sumai, išmokos turėtų būti didinamos, o jeigu surenkama mažiau, atitinkamai turėtų būti mažinamos ir išmokos. Tačiau Lietuvoje pensijų dydis paprastai nemažinamas, o socialinio draudimo įmokų tarifas retai keičiamas. Todėl socialinio draudimo fondo biudžetas dažniausiai būna nesubalansuotas: arba deficitinis, arba perteklinis.

LR Seimas, prognozuodamas nuolat didėjančią Lietuvos Respublikos Valstybės ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetų deficitą, nulemtą Lietuvos ūkį apėmusios ekonomikos krizės, 2009 m. gruodžio 9 d. priėmė LR socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo Laikinąjį įstatymą (Žin., 2009, Nr.152-6820). Dėl šio įstatymo pataisų, mažinančių pensijų išlaidas, 2010 m. prognozuojamas socialinio draudimo išlaidų mažėjimas iki 593 mln. Lt.(Intranetas.lt...2010):

- dėl pensijų sumažinimo – 309 mln. Lt;
- dėl dirbančių pensininkų pensijų sumažinimo – 239 mln. Lt;
- dėl vienos pensijos mokėjimo mirties atveju(laidojimo pašalpos) - 34 mln. Lt;
- dėl našlių pensijų mažinimo – 11 mln. Lt
- dėl naujos pensijų apskaičiavimo tvarkos įvedimo termino nukėlimo - 130 mln. Lt.
- nukėlus nemokėtų pensijų gražinimo terminą – 269 mln. Lt

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2010 metų numatoma pensijų draudimui skirti 59,7 proc. visų išlaidų. Įgyvendinus minėtas priemones, lėšų poreikis iš Valstybės biudžeto 2010 metais sumažėtų 385,1mln. Lt, iš jų:

- dėl valstybinių pensijų, išmokų sumažinimo – 154 mln. Lt
- dėl valstybinių pensijų, išmokų sumažinimo dirbantiems gavėjams – 6 mln. Lt
- dėl ligos pašalpos pareigūnams ir kariams – 8 mln. Lt
- dėl išmokos vaikui sumažinimo – 187,1 mln. Lt

- dėl II laipsnio valstybinių pensijų mokėjimo motinoms, išauginusioms 5 ir 6 vaikus, pradžios nukėlimo kitiems metams – 30 mln. Lt (2010 metais)

Įgyvendinus siūlomas priemones, prognozuojamas Valstybės biudžeto ir Socialinio draudimo biudžeto deficitas mažėjimas:

$$593+75+130+269= 1067 \text{ mln.Lt}$$

Planuojamas lėšų poreikis iš Valstybės biudžeto sumažėtų 385,1 mln.Lt. Bendras biudžetų deficitas mažėtų 1452,1 mln. Lt per metus.

LR Finansų ministrė I.Šimonytė nemano kad Valstybės ir VSD fondo biudžetų sujungimas išspręstų VSD fondo biudžeto problemas, kaip ir tų biudžetų buvimas atskirai. Toks socialinio draudimo biudžetas yra tikslinis, jis turi savo logiką. „Akivaizdu, kad iš valstybės pozicijos žiūrint, kadangi bet koks deficitas šiuo metu finansuojamas, deja, tik skolinantis, tai nėra labai didelio skirtumo, kurioje kišenėje trūksta pinigų. Klausimas - kiek pinigų mums trūksta iš viso“. (I.Šimonytė...2009)

2. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO ADMINISTRAVIMO FUNKCIJOS

2.1. VSDF valdybos veiklos reglamentavimas

„Sodra“, kaip viešojo sektoriaus organizacija, orientuota į visuomeninės misijos vykdymą. Ši institucija vykdo tris pagrindines viešojo administravimo funkcijas:

- administracinį reglamentavimą;
- vidaus administravimą;
- viešųjų paslaugų teikimo administravimą.

Svarbiausia viešojo administravimo funkcija yra administracinis reglamentavimas. Tai administracinių sprendimų – nuostatų, taisyklių, reglamentų, ir kitų teisės aktų – priėmimas.

Priimami teisės aktai yra dviejų rūšių:

- bendros paskirties – norminiai administraciniai aktai;
- individualios paskirties – individualūs administraciniai aktai.

VSD fondo valdybos darbo reglamentas nustato fondo valdybos veiklos organizavimo tvarką, vykdant įstatymuose ir kituose norminiuose teisės aktuose fondo valdybai nustatytus uždavinius ir funkcijas.

VSD Fondo valdybos įgaliojimai atlikti viešąjį administravimą yra nustatyti LR Viešojo administravimo įstatymu (Žin., 1999, Nr. 60-1945), o veikla atitinka šiame įstatyme išdėstytus teisinius pagrindus. Per šį viešojo administravimo subjektą valstybė atlieka didelį vaidmenį: garantuoja pensijas ir laikino nedarbingumo išmokas visiems, turintiems teisę į šias išmokas, Lietuvos piliečiams.

Valstybinį socialinį draudimą Lietuvoje reglamentuoja LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas (Žin., 1991, Nr. 17-447; 2004, Nr. 171-6295), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas (Žin., 2001, Nr. 91-3190), LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (Žin., 1999, Nr. 110-3207; 2003, Nr. 114-5114), LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 111-3574), LR Valstybinių socialinių draudimo pensijų įstatymas (Žin., 1994, Nr. 59-1153; 2005, Nr. 71-2555), taip pat kiti Lietuvos Respublikos įstatymai.

Šiuo metu pagal galiojančius Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus gali būti mokamos šios ilgalaikės išmokos: senatvės, invalidumo (netekto darbingumo), našlių ir našlaičių pensijos, išankstinės senatvės pensijos, pensijos netekus maitintojo ir už išstarnautą laiką. Pastarosios dvi buvo skiriamos iki įsigaliojo Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas.

Trumpalaikės išmokos yra mokamos ribotą laiką, paprastai mažiau negu dvejus metus. Prie jų priskiriamos tokios pašalpos: ligos, reabilitacijos pašalpos (nuo 2005m. liepos 1 d.),

motinystės, tėvystės (nuo 2006 m. liepos 1 d.), motinystės (tėvystės), nelaimingų atsitikimų darbe išmokos (nuo 2000 m. sausio 1 d.) laidojimo ir transporto išlaidų kompensacijos (iki 2001 m. sausio 1 d.).

Pagrindines teises į socialinę apsaugą numato 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lrs.lt...2009) 52 straipsnyje pasakyta, kad „...Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais“. 48 straipsnis nustato, kad „Kiekvienas žmogus... turi teisę gauti... socialinę apsaugą nedarbo atveju“. 39 straipsnis numato socialinę paramą šeimoms: „Valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą. Dirbančioms motinoms įstatymas numato mokamas atostogas iki gimdymo ir po jo, palankias darbo sąlygas ir kitas lengvatas. Sveikatos apsaugos principus nustato 53 straipsnis: „Valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus. Įstatymas nustato piliečiams nemokamos medicinos pagalbos valstybinėse gydymo įstaigose teikimo tvarką“.

Konstitucijos nuostatos realizuojamos įstatymais, kuriuos priima Lietuvos Respublikos Seimas. Pagrindiniai Lietuvos socialinės apsaugos įstatymai yra šie:

LR Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas (Žin., 1990, Nr. 32-761) numato Lietuvos Socialinės apsaugos sistemos struktūrą. Įstatymas numato, kad valstybinio socialinio aprūpinimo sistema yra visuomenės socialinio aprūpinimo pagrindas, bet greta jos gali egzistuoti įvairios visuomeninės ir privačios socialinio aprūpinimo sistemos. Įstatymas nurodo, kad valstybinio socialinio aprūpinimo sistema apima visus šalies gyventojus ir išvardina atvejus, kada taikomas socialinis aprūpinimas. Be to, šis įstatymas atskiria socialinio draudimo ir socialinės paramos sričių kompetenciją, finansavimo šaltinius ir administravimą.

LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas (Žin., 1991, Nr. 17-447) numato valstybinio socialinio draudimo rūšis, draudžiamus asmenis, finansavimo ir administravimo sistemą.

LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų, LR Valstybinių pensijų, LR Vidaus reikalų, valstybės saugumo, krašto apsaugos ir prokuratūros pareigūnų ir karių pensijų, LR Mokslininkų valstybinių pensijų laikinasis, LR Šalpos (socialinių) pensijų įstatymai (Žin., 1994, Nr. 59-1153) sudarė pensijų įstatymų paketą, kuriuo buvo įgyvendinta pensijų sistemos reforma.

LR Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas (Žin., 1994, Nr. 89-1706) nustato, kokiais atvejais ir kokio dydžio pašalpos mokamos šeimoms, auginančioms vaikus, nėščioms moterims ir našlaičiams.

LR Invalidų socialinės integracijos įstatymas (Žin., 1991, Nr. 36-969) reguliuoja invalidumo nustatymą, invalidų medicininę, profesinę ir socialinę reabilitaciją, aplinkos pritaikymą invalidams, invalidų ugdymą, mokymą, nustato invalidų integracijos į darbą, profesiją, visuomeninį gyvenimą teisinės, ekonomines ir organizacines garantijas.

LR Visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas (Žin., 2002, Nr.56-2225) reglamentuoja Lietuvos gyventojų sveikatos sistemą, jos struktūrą, sveikatos saugos, stiprinimo ir atstatymo santykių teisinio reguliavimo ribas.

LR Viešojo administravimo įstatymas (Žin., 1999, Nr. 60-1945) apibrėžia Lietuvos Respublikos viešojo administravimo subjektus, jų veiklos principus, nustato administracinio reglamentavimo, viešųjų paslaugų teikimo administravimo bei institucijų vidaus administravimo pagrindus, taip pat administracines procedūras ir prievoles nagrinėjant bei sprendžiant asmenų prašymus ir skundus (toliau - prašymus).

LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 111-3574). nurodo asmenis draudžiamus ligos ir motinystės socialiniu draudimu, nustato teisę į šio draudimo pašalpas, jų skyrimo, apskaičiavimo bei mokėjimo sąlygas.

LR Valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymas (Žin., 2003, Nr. 114-5116) reglamentuoja išankstinį valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų skyrimą, dydžio apskaičiavimą ir mokėjimą.

Dauguma įstatymų įgalioja Vyriausybę išleisti nuostatus arba taisykles, detalizuojančias įstatymuose nustatytas normas bei jų vykdymą. Be to, Vyriausybės nutarimais reguliuojamos kai kurios socialiai svarbios problemos, kurios tiesiogiai nėra sureguliuotos įstatymais (pavyzdžiui, nutarimai, nustatantys šildymo išlaidų kompensacijas mažas pajamas turinčioms šeimoms).

Kai kurie svarbūs socialinio draudimo sprendimai įstatymų yra deleguoti Valstybinio socialinio draudimo fondo Tarybos kompetencijai. Taryba juos priima, leisdama atitinkamus nutarimus.

Administracija, kuriai patikėtas socialinės apsaugos vykdymas, leidžia įsakymus, reguliuojančius operatyvią socialinės apsaugos veiklą.

Viešasis administravimas „Sodros“ institucijoje suprantamas kaip valstybės tarnybos veikla paremta viešųjų programų įgyvendinimu, viešosios politikos vykdymu bei priimtų sprendimų įgyvendinimu. Primiti sprendimai gali vienaip ar kitaip įtakoti socialinę, teisinę ir ekonominę visuomenės raidą.

2. 2. VSDF valdybos veiklos vidaus administravimas

Antroji viešojo administravimo funkcija yra vidaus administravimas. Tai veikla, kuria užtikrinama konkrečios institucijos, įstaigos tarnybos savarankiškas funkcionavimas, kad ji galėtų spręsti jai keliamus uždavinius. Vidaus administravimo veiklos turinį sudaro:

- institucijos organizacinės struktūros tvarkymas;
- personalo valdymas;
- materialinių finansinių išteklių tvarkymas ir valdymas;
- biudžetinių asignavimų administravimas;
- institucijos veiklos administravimas remiantis strateginiais ir einamųjų metų planais;
- raštvedybos organizavimas.

Institucijų vidaus administravimas vykdomas vadovaujantis statutais, veiklos reglamentais, darbo tvarkos taisyklėmis, pareigybės nuostatais bei instrukcijomis.

Valstybinio socialinio draudimo sistemą sudaro Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM), Valstybinio socialinio draudimo fondo taryba, VSDFV prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, teritoriniai skyriai ir kitos valdybai pavaldžios įstaigos („Sodra“), Valstybinė mokesčių inspekcija, Lietuvos darbo birža prie SADM, Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos, pensijų kaupimo bendrovės bei „Sodros“ klientai – draudėjai, apdraustieji ir išmokų gavėjai.

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija formuoja socialinės apsaugos politiką, atsako už socialinės apsaugos ir darbo srities leidybą, remia ir koordinuoja šalyje atliekamus šios srities mokslo tyrimus, rūpinasi pačios įsteigtų ar jai priskirtų įstaigų veikla. SADM nustato ir perspektyvinius VSD fondo uždavinius. Fondą administruoja ir jo biudžetą vykdo „Sodra“.

Socialinio draudimo fondo veiklą prižiūri valstybinio socialinio draudimo fondo taryba sudaroma iš vienodo skaičiaus lygiateisių narių, atstovaujančių apdraustųjų interesus ginančioms organizacijoms, darbdavių organizacijoms bei valstybės valdymo institucijoms. Taryba stebi kaip įgyvendinami socialinį draudimą reglamentuojantys teisės aktai, svarsto ir teikia išvadą dėl valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto projekto bei prižiūri jo vykdymą. Valdyba atlieka šias funkcijas:

- organizuoja privalomąjį ir savanorišką valstybinį draudimą;
- rengia ir vykdo valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą;
- administruoja socialinio draudimo įmokas;
- užtikrina valstybinio socialinio draudimo pensijų, pašalpų ir kitų išmokų teisingą apskaičiavimą, skyrimą bei mokėjimą;

- organizuoja teisingą apdraustųjų įskaitos tvarkymą;
- administruoja pensijų kaupimo dalyvių ir pensijų kaupimo sutarčių registrą;
- organizuoja kaupiamųjų pensijų įmokų pervedimą į pensijų kaupimo bendrovių valdomus pensijų fondus;

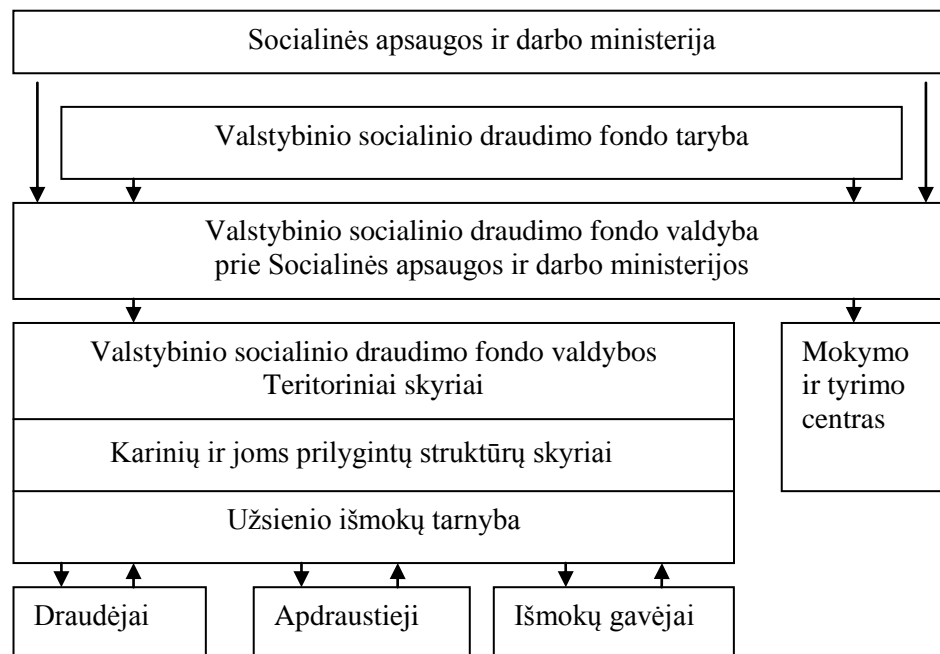
Visoje valstybinio socialinio draudimo sistemoje dirba apie 3,7 tūkst. darbuotojų.

Valdybą sudaro 16 skyrių (apie 180 darbuotojų), kurie savo veiklą organizuoja ir planuoja pagal patvirtintą strateginį veiklos planą.

„Sodrai“ pavaldžios 50 įstaigų – 47 teritoriniai skyriai, Karinių ir joms prilygintų struktūrų skyrius, Užsienio išmokų tarnyba bei Mokymo ir tyrimo centras.

Teritoriniai „Sodros“ skyriai renka valstybinio socialinio draudimo įmokas ir vykdo jų išieškojimą, tvarko apdraustųjų įskaitą, kontroliuoja laikinojo nedarbingumo nustatymo teisėtumą ir pagrįstumą bei atsako, kad teisingai ir laiku būtų skiriamos ir išmokamos pensijos, pašalpos bei kitos išmokos.

Karinių ir joms prilygintų struktūrų skyrius organizuoja pareigūnų valstybinį socialinį draudimą ir užtikrina Krašto apsaugos, Vidaus reikalų ministerijos, operatyvinių Muitinės departamento ir Muitinės kriminalinės tarnybos pareigūnų bei Valstybės saugumo departamento valstybinio socialiniu draudimu apdraustų asmenų įskaitos tvarkymą.

2. 1 pav. Valstybinio socialinio draudimo valdymo sistema

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal Sodros struktūros pateiktus informacinius duomenis (Sodra,lt 2010).

Užsienio išmokų tarnyba įgyvendina ES teisyną ir tarpvalstybines sutartis, administracinius ir tarpžinybinius socialinio aprūpinimo srities susitarimus, reglamentuojančius išmokų skyrimą bei mokėjimą migruojantiems asmenims.

Pagrindinės Mokymo ir tyrimo centro funkcijos – užtikrinti sistemingą valdybos ir jos įstaigų darbuotojų mokymą bei kvalifikacijos tobulinimą, atitinkantį „Sodros“ veiklos strategiją bei dirbančiųjų mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo poreikius.

VSD fondo administravimo įstaigose įgyvendinamos procedūros, taisyklės, tvarkos, procesų aprašymai ir kitos priemonės užtikrinančios įstaigų vidaus administravimo kontrolės veikimą. Viešasis administravimas „Sodros“ institucijoje ne orientuotas į administracinės veiklos rezultatus, o į atitikimą nustatytoms taisyklėms ir procedūroms.

2. 3. Viešųjų paslaugų teikimo administravimas

Trečioji socialinės apsaugos viešojo administravimo funkcija yra viešųjų paslaugų teikimas. Viešoji paslauga – tai valstybės ar savivaldybių įsteigtų specialių įstaigų bei organizacijų veikla, teikianti gyventojams socialines, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ir kitas įstatymo numatytas viešąsias paslaugas. A.Raipa (2002) pastebi, kad viešasis administravimas, jo metodų ir formų evoliucija sąlygojama socioekonominių, politinių, teisinių pokyčių; reikalauja viešųjų institucijų prisitaikymo ir naujos rūšies atsakomybės formų. Visa tai suponuoja naujų viešosios vadybos formų atsiradimą ir viešųjų projektų bei programų rengimo kokybinių dimensijų svarbos didėjimą.

VSDDF valdyba įdiegia ir plečia viešųjų paslaugų, teikiamomis elektroninėmis priemonėmis, tinklą.

Elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema – EDAS. Tai bendradarbiavimo galimybė, kurią Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba siūlo draudėjams nuo 2008 metų pradžios. Ši sistema leidžia draudėjams taupyti laiką ir mažinti materialias sąnaudas, susijusias su informacijos „Sodrai“ rengimu ir teikimu, tai galima padaryti elektroniniu būdu, neatsitraukiant nuo savo darbo vietos. Iki elektroninės draudėjų aptarnavimo sistemos EDAS sukūrimo, draudėjai šiuos pranešimus galėjo pateikti tik popieriniais dokumentais. Informaciją, susijusią su jų vykdomu valstybiniu socialiniu draudimu, buvo galima gauti tik rašytinėmis pažymomis, telefonu arba atvykus pas aptarnaujančius specialistus. Pasinaudodami EDAS, draudėjai gali formuoti ir pateikti elektroninius pranešimus apie asmenų socialinį draudimą bei prašymus kaip juridinę galią turinčius dokumentus. Elektroniniu būdu galima gauti informaciją iš „Sodros“ duomenų bazės. (Sodra.lt...2010).

Įdiegus sistemą EDAS pagerėjo ir „Sodros“ darbo efektyvumas, nes elektroniniu būdu pateikti duomenys automatiškai patenka į „Sodros“ informacinę sistemą. Automatizavus informacijos priėmimo ir prijungimo prie duomenų bazės procesus ir procedūras, pagerėjo socialinio draudimo įmokų mokėjimo kontrolė, išskolinimo įvertinimas. Operatyvus duomenų įvedimas į informacinę sistemą taip pat užtikrina, kad pensijų įmokų pervedimas į pensijų kaupimo bendrovių valdomus pensijų fondus, visų rūšių valstybinio socialinio draudimo išmokų mokėjimas vyktų teisingai ir laiku. EDAS kūrimo ir diegimo projektas didžiąja dalimi finansuotas Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis.

Elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema – EGAS. Nuo 2009 m. pabaigos „Sodroje“ kuriama ir ruošiamą naudojimui nauja elektroninė apdraustųjų ir išmokų gavėjų taikomoji sistema, kurios paskirtis – perkelti į elektroninę terpę gyventojams teikiamas valstybinio socialinio draudimo paslaugas.

Šiuo metu vykdoma sistemos bandomoji eksploatacija. Gyventojai jau gali jungtis prie EGAS interneto pagalba, teikti elektroninius prašymus, apie save gauti informaciją iš fondo valdybos informacinės sistemos, suteikti teisę kitiems asmenims peržiūrėti informaciją iš fondo valdybos informacinės sistemos.

Sistema pagerina asmens duomenų apsaugos kontrolę. EGAS gyventojams leidžia sužinoti, kam, kada ir kokiais tikslais buvo teikta su jo asmeniu susijusi informacija. Asmenys, gavę kitų asmenų užklaudas, patys gali suteikti jiems teisę peržiūrėti informaciją apie save. Šis projektas taip pat finansuojamas iš Europos Sąjungos fondų lėšų.

Pažymų ir pažymėjimų išdavimas. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniai skyriai, asmenų prašymu, išduoda pažymą apie gautas ir negaunamas išmokas, įvykdytus išskaitymus iš išmokų, apie valstybinio soc. pensijų draudimo stažą, apie prognozuojamos valstybinės soc. draudimo senatvės pensijos apskaičiavimą, apie valstybinio soc. draudimo laikotarpius ir kt.

Asmenims, sudariusiems valstybinio savanoriškojo socialinio pensijų draudimo sutartis ir neturintiems draudimo pažymėjimo, draudimo pažymėjimas išduodamas tame fondo valdybos teritoriniame skyriuje, kuriame sudaryta Valstybinio savanoriškojo socialinio pensijų draudimo sutartis. Senos formos draudimo pažymėjimai keičiami į naujos formos draudimo pažymėjimus, taip pat išduodami senatvės pensijų gavėjų pažymėjimai.

Vykdamas viešųjų paslaugų teikimo administravimą, VSD teritoriniuose skyriuose siekiama įgyvendinti „vieno langelio“ sistemą. Tam būtina priimti naujus vidaus administravimo teisės aktus, užtikrinti institucijų keitimąsi informacija, užtikrinti asmens duomenų kofidencialumą, įdiegti pažangias informacines technologijas, palengvinančias asmenų aptarnavimą ir jų prašymų nagrinėjimą.

Plečiant „Sodros“ viešųjų paslaugų tinklą, buvo įvestas bendras informacijos telefonas Nr.870070080. Nuo 2006 m. „Sodros“ skyrių klientams išmokų ir įmokų klausimais konsultavimo paslaugas teikė UAB „Lintel“. Ši bendrovė naudojo bendrąjį VSDF valdybos telefoną ir suteikdavo tik bendro pobūdžio informaciją. Gyventojų, norinčių sužinoti apie paskirtą išmoką, trūkstamus dokumentus ir pan., skambučiai būdavo nukreipiami į rajoninius teritorinius skyrius. Tokia paslauga klientui žymiai brangiau kainavo. Fondo valdyba UAB „Lintel“ 2006-2008 metų laikotarpiu už suteiktas paslaugas sumokėjo 2207,2 tūkst. Lt. Kiekvieną mėnesį buvo mokamas 40497,60 Lt „abonentinis“ mokestis, mokamas net tada, kai suteikiama mažiau paslaugų.

3. LIETUVOS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO 2005 -2009 METŲ LAIKOTARPIO PENSIJŲ IŠMOKŲ ADMINISTRAVIMO ANALIZĖ

3.1. Tyrimo metodologija

Išnagrinėjus teorinius Valstybinio socialinio draudimo aspektus, atlikta Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo sistemos analizė. Išanalizuotas Lietuvos VSDFV administravimas, veiklos mechanizmas bei funkcijos, įstatyminė bazė.

Atliekant empirinį tyrimą, naudotas aprašomasis istorinis – organizacinis atvejo tyrimas įvertinant sąveikas, įvykius ir tendencijas. Kaip pažymi Kardelis (2002), „Tokia informacija kartais neturi kito tikslo, kaip patenkinti norą žinoti, tačiau neretai sudaro pagrindą sprendimui priimti.“

Valstybinio socialinio draudimo įstatymų pakeitimus įtakoja politiniai sprendimai. C. Lindblom (1999) pastebi, kad esant sudėtingoms socialinėms problemoms, perkrautose ir skurdžiai finansuojamose vyriausybinese agentūrose sunku atlikti tyrimo analizę. Todėl dauguma politikos klausimų sprendžiama naudojant greitesnius ir pigesnius metodus.

Atliekant VSDF valdybos 2005 – 2010 m. pensijų, mokamų iš VSD fondo biudžeto, išmokų mokėjimo analizę, vadovautasi šio biudžeto vykdymo finansinėmis ataskaitomis (balansais) ir valstybinio socialinio draudimo duomenų baze internete bei kasmetiniu statistinių duomenų ataskaitų leidiniais. Šių dokumentų pagrindu atliktas senatvės (tame tarpe ir išankstinių) pensijų, netekto darbingumo (invalidumo) pensijų, našlių ir našlaičių pensijų, ištarnauto laiko pensijų, kompensacijų už ypatingas darbo sąlygas, laidojimo išmokų mirus pensininkui duomenų sisteminimas ir lyginamoji analizė. Antrinės statistinės analizės tyrimo metodas leido giliau pažvelgti į biudžeto subalansavimo problemą per pensijų mokėjimą 2005 – 2009 metais.

Tam panaudoti valstybinių ar visuomeninių organizacijų parengti ir patvirtinti oficialūs dokumentai, VSDFV 2005 – 2009 metų statistiniai duomenys. Duomenų grafiniam apiforminimui naudotos lentelės ir paveikslai (grafikai, diagramos ir pan.).

Remiantis dokumentais, atlikta pensijų dinamikos statistinė analizė, įvertinti absoliutiniai pensijų lygių padidėjimai, išmokėtų pensijų skaičiaus didėjimo tempai, vidutiniai pensijų skaičiaus kitimo rodikliai, vidutinis pensijų lygis, vidutinis absoliutus pensijų gavėjų prieaugis. Vidutiniai pensijų gavėjų skaičiaus augimo tempai. Vidutiniai padidėjimo (sumažėjimo) tempai.

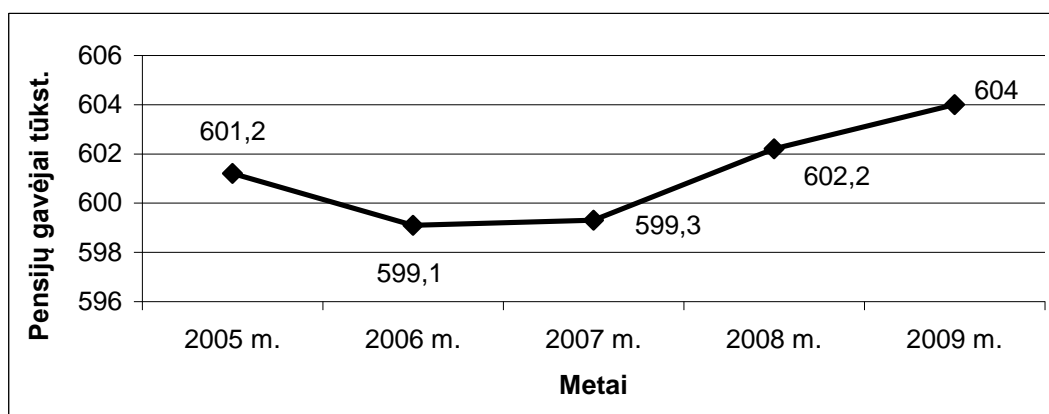
Tyrimo metodai – dokumentinis stebėjimas, surinktų duomenų sisteminimas (klasifikavimas ir atvaizdavimas), duomenų statistinė analizė ir sintezė (gautų rezultatų

apibendrinimas ir išvadų formavimas), išsamus nagrinėjimas, kokią įtaką turėjo 2005 – 2009 m. vyriausybės priimti ir “Sodros” administruojami įstatymai VSD fondo biudžeto kitimui.

3.2. Senatvės pensijų išmokų analizė

Pensijų finansavimas priklauso ne tik nuo surenkamų įmokų dydžio, bet ir nuo dirbančių ir pensinio amžiaus žmonių santykio – ku daugiau vienam dirbančiam atsiranda pensinio amžiaus žmonių, tuo didesnė mokesčių našta tenka dirbantiems. Statistikos departamento duomenimis, dirbančių asmenų skaičius nuo 2007 m. iki 2009 m. sumažėjo 13 proc. Tuo tarpu pensijų socialinio draudimo išlaidos nuo 2005 m. išaugo daugiau kaip 84 proc (6 priedas).

VSD fondo biudžeto didžiąją dalį išlaidų sudaro išmokos senatvės pensijoms. 2005-2009 m. daugiausia pensininkų sudarė senatvės pensijų gavėjai. 2006 m. buvo stebimas senatvės pensijų gavėjų skaičiaus mažėjimas - 2,1 tūkst. Šį mažėjimą galėjo įtakoti senatvės amžiaus didinimas moterims iki 2006 m. (2 priedas). 2009 m. senatvės pensijų gavėjų skaičius išaugo iki 604 tūkst.

3.1 pav. Senatvės pensijų ir išankstinių senatvės pensijų gavėjų skaičiaus kitimas 2005 -2009 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal VSDFV pateiktus statistinius duomenis (Sodra.lt...2010).

2007 m. socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo srityje įvyko svarbus pasikeitimas – nuo liepos 1 d. įsigaliojo LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pataisa, padal kurią visiems socialinio draudimo senatvės, išankstinių senatvės, netekto darbingumo (invalidumo) pensijų gavėjams, turintiems didesnę nei 30 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, už kiekvieni pilnus stažo, viršijančio 30 metų, metus, skirtas 3 proc. valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio priedas už stažo metus.

Dėl šio pakeitimo, pasikeitė ir pensijų apskaičiavimo formulė. Nuo 2007-07-01 pensija susideda iš pagrindinės (bazinės) pensijos dalies, papildomos dalies ir priedo už stažo metus.

$B + 0,005 \times s \times k \times D + 0,005 \times S \times K \times D$, + **priedas už stažo metus.**

B - pagrindinė pensijos dalis;

s - draudimo stažas, įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu iki 1994 m. sausio 1 d.;

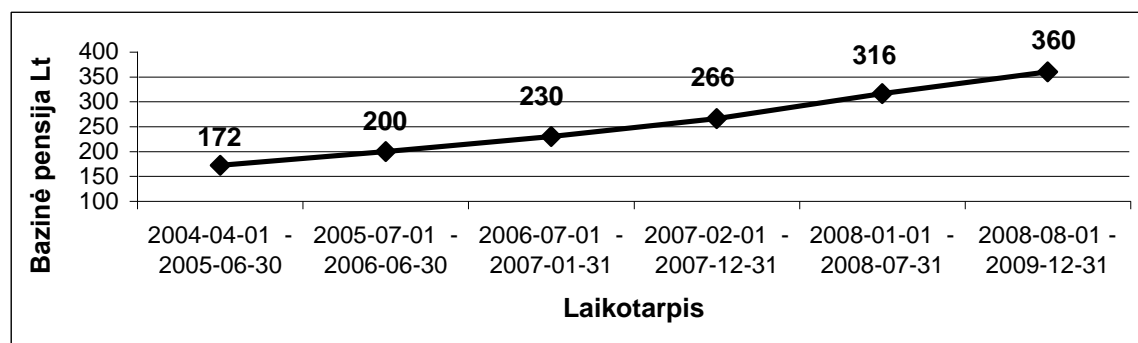
k - asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, apskaičiuotas pagal 5 paeiliui einančių kalendorinių metų pajamas, gautas 1984-1993 m. laikotarpiu;

S - draudimo stažas, įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu po 1994 m. sausio 1 d.

K - asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, apskaičiuotas pagal draudžiamąsias pajamas nuo 1994 m. sausio 1 d.

D - einamųjų metų draudžiamosios pajamos.

2005 – 2009 metais ženkliai kilo bazinė pensija. 2008 m. ji buvo didinama net du kartus ir nuo 2005 m. sausio 1 d. iki 2009 gruodžio 31d. pakilo daugiau kaip du kartus.

3.2 pav. Bazinės pensijos kitimas 2005 – 2009 m. laikotarpyje

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal VSDFV pateiktus statistinius duomenis (Sodra.lt...2010).

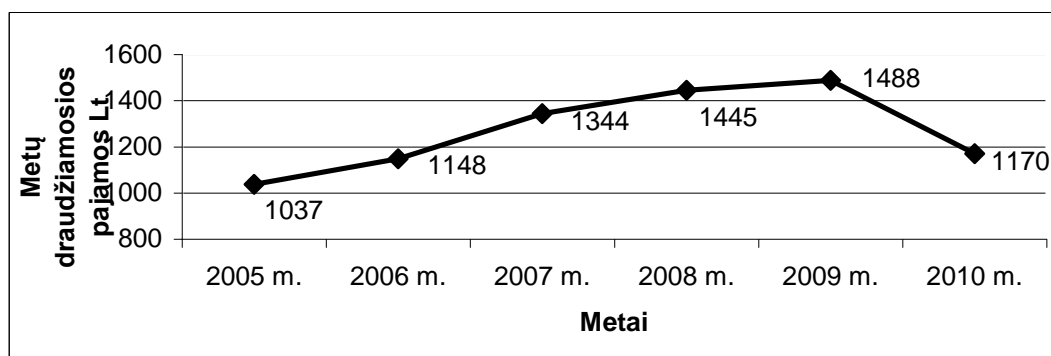
Nuo 2008 m. sausio 1 d. didinant pensijas, buvo pakeistas nacionalinis pensijų įstatymas, nustatant, kad pagrindinė pensijos dalis yra ne 100 proc., bet 110 proc. bazinės pensijos. Tokiu būdu buvo sustiprinta bazinės pensijos dalies įtaka bendroje pensijos apskaičiavimo formulėje bei santykinai daugiau padidintos mažos pensijos.

Laikotarpyje nuo 2005 m. iki 2009 m. ne kartą buvo didinamos einamųjų metų ir praeitų metų draudžiamosios pajamos.

Einamųjų metų draudžiamąsias pajamas, ne rečiau kaip kartą per metus, Valstybinio socialinio draudimo fondo tarybos teikimu tvirtina vyriausybė, nustatydamą šių pajamų taikymo pradžią. Šios draudžiamosios pajamos yra taikomos naujai skiriamų valstybinio socialinio draudimo senatvės, netekto darbingumo, našlaičių pensijų papildomai daliai

apskaičiuoti (dydis D pensijos papildomos dalies apskaičiavimo formulėje) bei paskirtoms valstybinėms socialinio draudimo pensijoms (išskyrus našlių pensijas) indeksuoti (Sodra.lt 2010). Praeitų metų draudžiamąsias pajamas ne vėliau kaip iki einamųjų metų kovo 1 d. tvirtina Valstybinio socialinio draudimo fondo taryba VSDF valdybos teikimu.

Nuo 2010- 01-01 įsigaliojus Lietuvos Respublikos Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo Laikinajam įstatymui (Žin.,2009,Nr.152-6820) draudžiamosios pajamos 2010 m. lyginant su 2009 m. buvo sumažintos 21,4 proc.

3.3 pav. **Metų draudžiamųjų pajamų 2005-2010 laikotarpiu kitimas**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal VSDFV pateiktus statistinius duomenis (Sodra.lt...2010).

Remiantis LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo (Žin., 1994, Nr. 59-1153) 23 str. ir 32 str., pensininkams, sukakusiems 65 metus ir vyresniems, senatvės pensija buvo mokama neatsižvelgiant į jų pajamas. Pensininkams, turintiems draudžiamųjų pajamų ir jaunesniems kaip 65 metų, mokama tik pagrindinė valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos dalis, jeigu jie turėjo būtinaį valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą. Invalidams, nesukakusiems nustatyto senatvės pensijos amžiaus ir turintiems draudžiamųjų pajamų, buvo mokama tik pagrindinė valstybinės socialinio draudimo invalidumo pensijos dalis ir tik tada, kai jie turi būtinaį invalidumo pensijai stažą.

Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimą, kuriuo KT išaiškino minėto įstatymo prieštaravimus Lietuvos Konstitucijos 52 straipsnio nuostatomis, buvo priimtas Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 24 straipsnio pakeitimo, 23 ir 32 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas (Žin., 2003, Nr. 12-437). Remiantis šiuo įstatymu buvo pakoreguotas senatvės ir invalidumo pensijų mokėjimas, neatsižvelgiant į jų gavėjų draudžiamąsias pajamas.

Po Konstitucinio Teismo nutarimo, padaugėjo šalies gyventojų skundų dėl neišmokėtos pensijų dalies grąžinimo. Nežiūrint į tai, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2005 m. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų išmokėjimo pensininkams, turėjusiems draudžiamųjų pajamų, tvarkos įstatymo projekto Nr.

XP-281“(Žin., 2005, Nr. 103-3813). Šiuo nutarimu, Vyriausybė nepritarė Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų išmokėjimo pensininkams, turėjusiems draudžiamųjų pajamų 1995 – 2002 metais, motyvuodama tuo, kad įstatymui įgyvendinti prireiktų apie 669,8 mln. litų neplanuotų išlaidų ir 6,2 mln. litų administravimo išlaidų per metus, o tai ribotų senatvės ir invalidumo pensijų didinimo galimybes visiems šių pensijų gavėjams.

Buvo paskaičiuota, kad šios lėšos būtų išmokėtos tik 23,6 procento senatvės pensijų gavėjų, kurių senatvės pensijos buvo vidutiniškai 16 procentų didesnės nei nedirbančių šių pensijų gavėjų, ir 23,8 procento invalidumo pensijų gavėjų. Taip pat tektų atsisakyti kitų išmokų, mokamas iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto, didinimo.

Reikalaujant opozicinėms partijoms, 2007 m. lapkričio 6 d. buvo priimtas LR Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo įstatymas (Žin., 2007, Nr.120-4880). Šis įstatymas nustato valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo sąlygas ir tvarką tiems šių pensijų gavėjams, kurie po pensijos paskyrimo laikotarpiu nuo 1995 m. sausio 1 d. iki 2002 m. gruodžio 31 d. turėjo draudžiamųjų pajamų, dėl kurių dydžio pagal tuo metu galiojusias Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nuostatas jiems buvo mokama dalis paskirtos valstybinės socialinio draudimo senatvės ar invalidumo pensijos.

Nemokėtos senatvės ir invalidumo pensijų dalies sumos buvo mokamos 4 –ais etapais:

- asmenims bei netekto darbingumo pensijų, paskirtų netekus 75-100 proc. darbingumo (I invalidumo grupės), gavėjams (2008 m. liepos mėn.);
- asmenims, sukakusiems 70 ir daugiau metų, asmenims, kuriems 2008 m. sausio 1 d. – 2008 m. liepos 1 d. laikotarpiu buvo paskirtos (pradėtos mokėti) valstybinės socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos, netekus 75-100 procentų darbingumo, o taip pat sukakusiems senatvės pensijos amžių asmenims, kurie 2008 m. liepos 1 d. buvo slaugos išlaidų tikslinių kompensacijų gavėjai (2008 m. spalio mėn.).

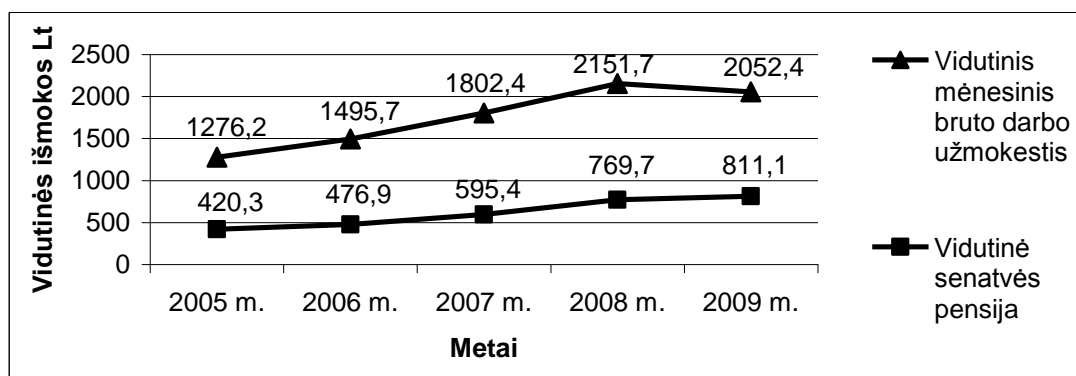
2009 m. birželio mėn. dalis (bet ne daugiau kaip 830 Lt) nemokėtos senatvės ir invalidumo pensijų dalies sumų išmokėta vyresniems nei 65 metų amžiaus asmenims, likusią dalį išmokant iki 2012 m. birželio mėn.

2009 m. gruodžio mėn. numatyta dalį (bet ne daugiau kaip 830 Lt (vidutinė senatvės pensija, turint būtinaį stažą) nemokėtos senatvės ir invalidumo pensijų dalies sumų išmokėta jaunesniems nei 65 metų asmenims, likusią dalį išmokant iki 2012 m. birželio mėn.

2012 m. birželio mėn. numatyta išmokėti nemokėtos senatvės ir invalidumo pensijų dalies sumas už iki 2008 m. sausio 1 d. mirusius šių pensijų gavėjus jų turto teisėtiems, paveldėtojams.

2008 m. buvo išmokėta 220,5 mln.Lt, arba 33 proc. visos nepriemokoms skirtos sumos.
2009 m. – 220,0 mln.Lt.

Didinant bazinę pensiją ir metų draudžiamąsias pajamas, 2005 – 2009 m. laikotarpyje sparčiai didėjo vidutinė senatvės pensija. Bet per visą analizuojamą laikotarpį ji sudarė tik 1/3 vidutinio darbo užmokesčio (bruto). 2009 m. vidutiniam darbo užmokesčiui sumažėjus 4,6 proc., vidutinė senatvės pensija sudarė 39,52 proc. vidutinio darbo užmokesčio.

3.4 pav. Vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio ir vidutinės senatvės pensijos kitimas 2005-2009m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal VSDFV pateiktus statistinius duomenis (Sodra.lt...2010).

Valstybė siekė kiek įmanoma labiau pagerinti pagyvenusių ir neįgalių žmonių materialinę padėtį. Šių žmonių vienintelis pragyvenimo šaltinis yra valstybinė socialinio draudimo pensija. Viena iš priemonių šiam tikslui pasiekti buvo valstybinės soc. draudimo bazinės pensijos bei einamųjų metų draudžiamųjų pajamų didinimas. Augant ekonomikai, didėjant darbo užmokesčiui buvo svarbu išlaikyti pakankamą asmenų pajamų lygį lyginant su iki pensijos gautomis pajamomis.

3. 3. Netekto darbingumo (invalidumo) pensijų išmokų analizė

Patvirtinus Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo įstatymą (Žin., 2005, Nr.71-2555) nuo 2005 liepos 1 d. pradėtos skirti netekto darbingumo pensijos. Iki šios datos buvo skiriamos invalidumo pensijos. Teisė gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją turi asmenys, kuriems Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka nustatytas darbingumo lygis ir kurie pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais. Asmens darbingumo lygį, jo priežastį, atsiradimo laiką, terminą ir asmens netekto darbingumo procentus nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

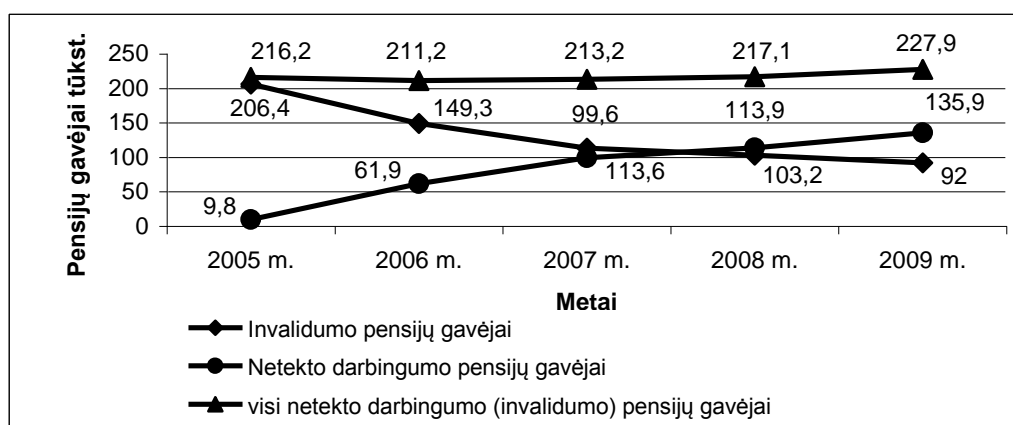
Jeigu asmuo turi būtinajį stažą, pagrindinė netekto darbingumo pensijos dalis:

- asmenims, netekusiems 75 – 100 procentų darbingumo yra 150 proc. bazinės pensijos;
- asmenims, netekusiems 60 – 70 procentų darbingumo yra 110 proc. bazinės pensijos.

Jeigu asmuo turi minimalų stažą, bet neturi būtinojo, jo netekto darbingumo pensijos pagrindinė dalis yra proporcingai mažesnė.

Asmenims, netekusiems 45-55 procentų darbingumo, netekto darbingumo pensija apskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60-70 procentų darbingumo, o po to mažinama 50 procentų.

Pagal 3.5 paveiksle pateiktus duomenis, matyti, kad 2005 – 2009 m. laikotarpyje netekto darbingumo (invalidumo) pensijų gavėjų skaičius padidėjo. Tokios priežastys, kaip blogėjanti gyventojų sveikata, nepakankamai išplėtotą profesinės rehabilitacijos sistema, neefektyvus sveikatos priežiūros įstaigų darbas, lėmė tai kad 2009 m. netekto darbingumo (invalidumo) pensijų gavėjų skaičius lyginant su 2005 metais padidėjo 5,4 proc.

3.5 pav. Netekto darbingumo (invalidumo) pensijų gavėjų skaičiaus kitimo dinamika 2005-2009 metų laikotarpyje

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal Statistikos departamento pateiktus socialinių rodiklių statistinius duomenis (Stat.lt...2010).

Netekto darbingumo (invalidumo) pensijų didėjimui 2005-2009 m. laikotarpyje įtakos turėjo bazinės pensijos, draudžiamųjų pajamų augimas, nuo 2007-07-01 papildomos dalies ir (priedo už stažo metus virš 30 metų) pensijų formulėje įvedimas.

Pastaraisiais metais, nuolat didinant VSD senatvės, netekto darbingumo ir kt. pensijas, įmokų tarifas nebuvo didinamas, papildomos valstybės lėšos šioms išmokoms neskiriamos.

3.4. Našlių ir našlaičių pensijų išmokų analizė

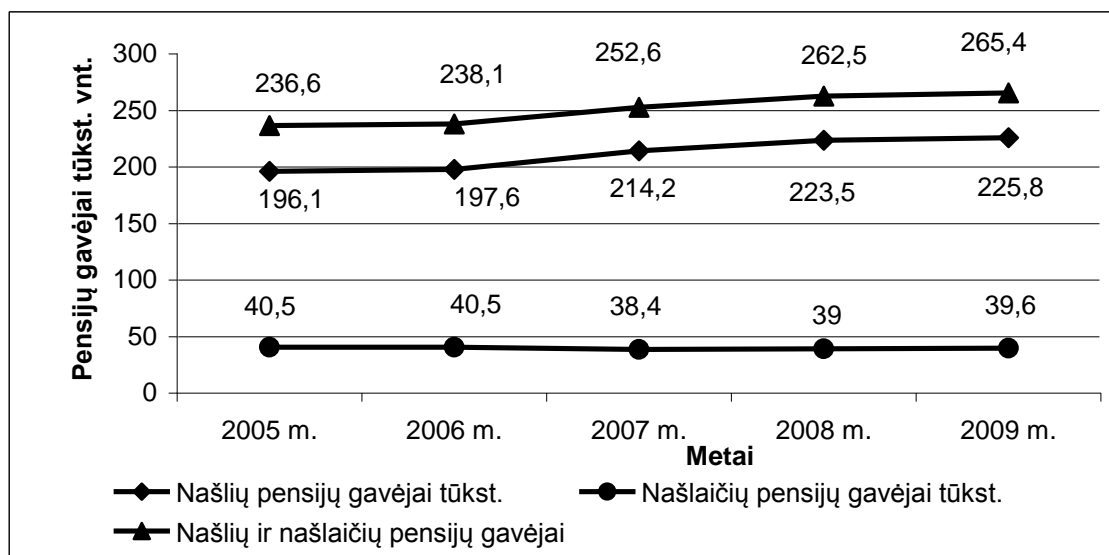
Nuo 1995-01-01 buvusi našlių pensijų skyrimo tvarka netenkino gyventojų. Asmenims, tapusiems našliais iki 1995 metų, buvo skiriamos pačios mažiausios pensijos (42 Lt.) – ketvirtadalis socialinio draudimo bazinės pensijos. Kiek didesnę (vidutiniškai 66 Lt.) pensiją

gavo našliai, kurių sutuoktiniai mirė po 1997 metų liepos 1 dienos, o pati didžiausia (vidutiniškai 154 Lt.) pensija buvo skiriama tiems, kurie tapo našliais 1995 01 01-1997 06 30 laikotarpiu. Toks našlių pensijų dydžio diferencijavimas pagal sutuoktinio mirties datą buvo nelogiškas ir daugumai asmenų nepriimtinas.

Nuo 2007 sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo ir valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 139-5295) kuriuo nustatytas naujas valstybinio socialinio draudimo našlių ir našlaičių pensijų skyrimo ir mokėjimo teisinis reguliavimas.

2007–2008 m. buvo įvykdyta našlių pensijų reforma, suvienodinusi šių pensijų dydžius bei išplėtusi gavėjų ratą. Našlių pensijos skiriamos visiems senatvės pensijos amžiaus sulaukusiems asmenims (nepriklausomai nuo našlio amžiaus sutuoktinio mirties metu), jei mirusysis bent minimalų stažą, reikalingą atitinkamos rūšies pensijos skirti, buvo įgijęs dirbdamas Lietuvos įmonėse, įstaigose ar organizacijose, išskyrus tuos asmenis, kurie iki mirties dienos gavo netekto darbingumo (invalidumo) ar senatvės pensiją. Skiriant našlių pensijas už asmenis, mirusius iki 1991-06-01, dokumentų apie mirusio asmens stažą nereikalaujama. Našlių pensijos taip pat skiriamos asmenims, kurie sutuoktinio mirties dieną (arba per 5 metus nuo sutuoktinio mirties) buvo pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidais). Našliai, neturėję su mirusiuoju bendrų vaikų, įgyja teisę gauti našlių pensiją, jei nuo santuokos įregistravimo nustatyta tvarka iki sutuoktinio mirties dienos praėjo ne mažiau kaip 1 metai. Našlių pensijos skiriamos ir mokamos valstybinės socialinio draudimo našlių pensijos bazinio dydžio (nuo 2007 m. sausio 1 d. – 70 litų).

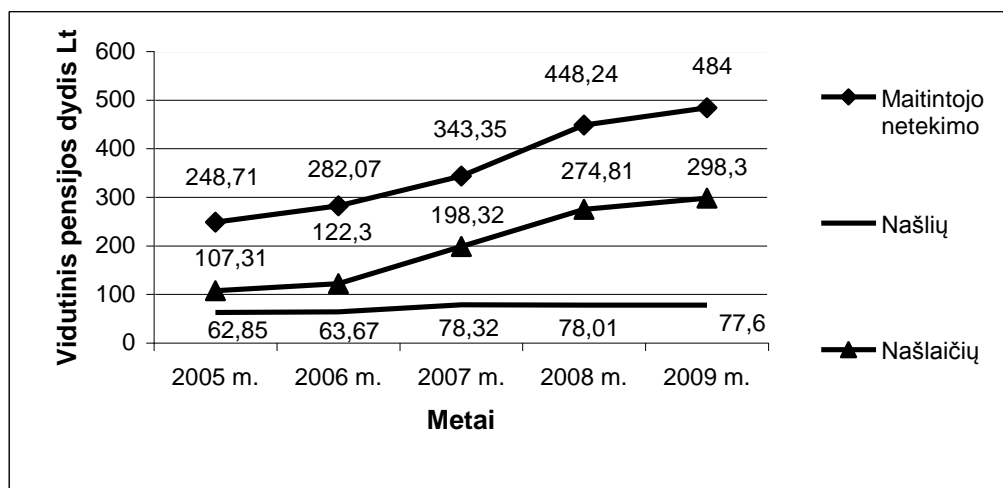
Buvo pakoreguotas ir našlaičių pensijų mokėjimas. Iki reformos šių pensijų dydis buvo susietas su mirusio pensijos dydžiu, paskirtos iki 2007 m. sausio 1 d. ir mokamos kartu su našlių pensijomis, 30 procentų mirusiajam priklausiusios ar galėjusios priklausyti pensijos dydžio. Po reformos, gavėjams pageidaujant, našlių pensijos mokėjimas buvo nutraukiamas, o našlaičių pensijų dydį sudarė 50 procentų mirusiam asmeniui priklausiusios ar galėjusios priklausyti valstybinės netekto darbingumo pensijos. Jei teisę gauti našlaičių pensijas turi daugiau vaikų, kiekvienam skiriama po lygiai, bet ne daugiau kaip po 50 procentų ir ne daugiau kaip 100 procentų viso apskaičiuotos netekto darbingumo arba senatvės pensijos dydžio.

3.6 pav. Našlių ir našlaičių pensijų gavėjų skaičiaus 2005 – 2009 metų laikotarpiu kitimo dinamika

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal VSDFV pateiktus statistinius duomenis (Sodra.lt...2010).

Per 2005-2009 metų laikotarpį našlių ir našlaičių pensijų gavėjų padaugėjo 28,8 tūkstančiais. Palyginus našlių pensijų gavėjų skaičių 2006 m. ir 2007 m., jis išaugo daugiau kaip 8 procentais. Atitinkamai išaugo ir mokėjimo išlaidos. Palyginus 2005 metų našlių ir našlaičių (maitintojo netekimo) išmokas, 2009 m. jos buvo didesnės 59,5 proc. (6 priedas). Našlių pensijų gavėjų skaičiui išaugus, paveiksle stebimas nežymus vidutinis išmokos padidėjimas.

3.7 pav. Maitintojo netekimo, našlių ir našlaičių vidutinės pensijos kitimas 2005-2009 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal Statistikos departamento pateiktus socialinių rodiklių statistinius duomenis (Stat.lt...2010).

Po reformos kur kas labiau pakito našlaičių ir maitintojo netekimo vidutinės pensijos dydis. 2009 m. lyginant su 2005 jos atitinkamai padidėjo 178 proc. ir 95 proc. (5 priedas).

Socialinės apsaugos teisės požiūriu našlių pensijos turi ryškius socialinės paramos bruožus. Tai minimalaus dydžio išmoka, kurios dydis nepriklauso nuo apdraustojo asmens išmokų mokėjimo laikotarpio ir buvusio darbo užmokesčio – mokama visiems gavėjams vienodo dydžio (70 Lt).

3. 5. Kitų pensijų išmokų analizė

Ištarnauto laiko pensijos, kurios pagal senąjį pensijų įstatymą buvo skiriamos lakūnams, mokytojams ir kt., nuo 1995 m. nebeskiriamos. Jos palaipsniui buvo indeksuojamos ir nuo 2005 m. iki 2009 m. vidutiniškai padidėjo 83 procentais. Nuolat mažėjant šių pensijų gavėjų skaičiui, ištarnauto laiko pensijų išlaidos bendroje VSD pensijų išlaidų pasiskirstymo suvestinėje 2008 m. sudarė mažiau kaip 0,10 proc. (6 priedas).

Kompensacijos už ypatingas darbo sąlygas skiriamos ir mokamos asmenims kurie iki 1995 m. sausio 1 d. dirbo darbus, numatytus tam tikruose Lietuvoje galiojusiuose darbų ir profesijų sąrašuose. Jos apskaičiuojamos, skiriamos ir mokamos vadovaujantis Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo (Žin., 1994, Nr. 59-1153; 2005, Nr. 71-2555) 67 straipsniu.

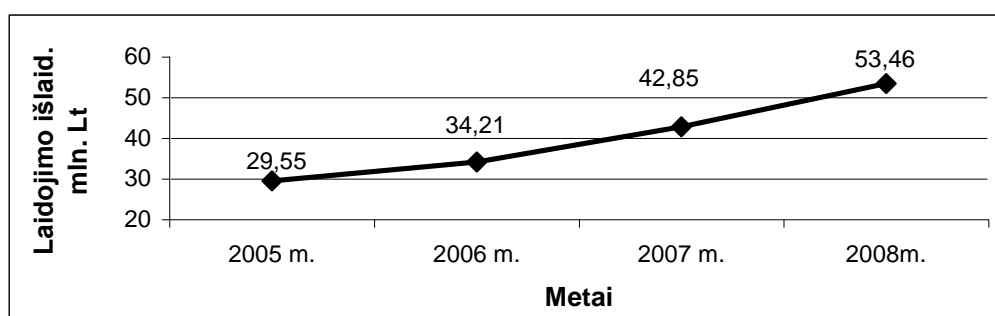
Pagal Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą, asmenims, kuriems iki 1995 m. sausio 1 d. nebuvo paskirta pensija, ir kurie dirbo ypatingomis sąlygomis, suteikiama teisė gauti kas mėnesį mokamas kompensacijas. Tiems, kurie iki 1995 m. sausio 1 d. (vyrai ne mažiau kaip 10 metų, o moterys ne mažiau kaip 7,5 m.) dirbo požeminius darbus, darbus kenksmingomis darbo sąlygomis ir karštuosiuose cechuose, nurodytus Lietuvoje galiojusiame gamybos, cechų, profesijų ir pareigų sąrašė Nr.1, kompensacija išmokama už 10 metų; O sąrašė Nr. 2 išvardintus darbus dirbę (vyrai ne mažiau kaip 12,5 metų, o moterims – ne mažiau kaip 10 metų) turi teisę gauti kompensaciją už 5 metus.

Vidutinė kompensacija už ypatingas darbo sąlygas nuo 2005 m. iki 2009 m. buvo indeksuojama ir vidutiniškai padidėjo 93 procentais. Kompensacijų už ypatingas darbo sąlygas išlaidos bendroje VSD pensijų išlaidų pasiskirstymo suvestinėje 2008 m. sudarė mažiau kaip 0,70 proc. (6 priedas). 2005 m. šią kompensaciją gavo 8673 asmenys, 2009 m. jų skaičius nežymiai pakito iki 8755 gavėjų (Sodra.lt...2010).

Vienkartinė socialinio draudimo išmoka, mirus pačiam apdraustajam (mokama mirusiojo šeimos nariams arba asmenims, kurie jį laidojo) arba jo išlaikomam šeimos nariui. Išmoka pensijų gavėją laidojusiems asmenims turi du tikslus: bent iš dalies grąžinti sumokėtas

išmokas (pensiją) už tą mėnesį, kai pensininkas mirė, bei kompensuoti pensininko laidojimo išlaidas jį laidojusiems asmenims.

Ši išmoka iki LR socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo Laikinojo įstatymo (Žin., 2009, Nr. 152-6820) įsigaliojimo buvo 3 pensijų dydžio (jei asmeniui mirties mėnesį pensija nebuvo išmokėta). Po 2010-01-01 laidojusiems asmenims išmokamos 2 mirusiajam priklausiusios pensijos (jei miręs asmuo pensiją mirties mėnesį gavo – 1 pensija). Apskaičiuojant vienkartinę išmoką, atsižvelgiama į visas pensijas, kurios buvo mokamos. Pvz jei asmuo gavo senatvės, našlio, valstybinę nukentėjusiųjų asmenų ir valstybinę nukentėjusiųjų asmenų našlių pensiją, jo vienkartinę išmoką sudarys 1 arba 2 (jei nebuvo išmokėta) visų pensijų suma.

3.8 pav. Laidojimo išmokų išlaidų 2005-2008 metais kitimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal VSDFV pateiktus statistinius duomenis (Sodra.lt...2010).

Indeksuojant senatvės, netekto darbingumo, našlaičių (maitintojo netekimo) pensijas, didėjo ir vienkartinės išmokos mirus pensų gavėjams. Lyginant 2005 - 2008 metų duomenis jos nuolat augo ir 2008 metais buvo 81 proc. didesnės nei 2005 m. (6 priedas).

Valstybinio socialinio draudimo išmokos (senatvės pensijos, netekto darbingumo pensijos, našlaičių pensijos, laidojimo pašalpos) didėjo dar ir todėl, kad netekto darbingumo pensijos gavimo laikas buvo prilygintas socialinio pensijų draudimo stažui, įgytam dirbant pagal darbo sutartį, nors asmuo, gaudamas netekto darbingumo (invalidumo) pensiją, nedirbo ir nemokėjo socialinio draudimo įmokų.

3. 6. Laikinasis įstatymas

LR Seimas, prognozuodamas nuolat didėjantį Lietuvos Respublikos Valstybės ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetų deficitą, nulemtą Lietuvos ūkį apėmusios ekonomikos krizės, 2009 m. gruodžio 9 d. priėmė LR socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo Laikinąjį įstatymą (Žin., 2009, Nr. 152-6820) .

2009 m. gruodžio 3 d. LR Seimas kreipėsi į Lietuvos Respublikos konstitucinę Teismą (KT) dėl galimybių mažinti atlyginimus, pensijas ir kitas socialines išmokas valstybėje susidarius sunkiai ekonominei ir finansinei padėčiai. Lietuvos Respublikos KT ne kartą yra konstatavęs (Birmontienė, T., 2006) jog išimtiniais atvejais, kai valstybėje yra susidariusi ypatinga padėtis (ekonomikos krizė, gaivalinė nelaimė ir pan.), kai neįmanoma sukaupti tiek lėšų, kiek yra būtina išmokoms mokėti, išmokų santykių teisinis reguliavimas gali būti koreguojamas ir laikinai, kol valstybėje yra susidariusi ypatinga padėtis, išmokos mažinamos tokiu mastu, koku būtina gyvybiškai svarbiems visuomenės interesams užtikrinti ir kitoms konstitucinėms vertybėms apsaugoti,

Įstatymas, įsigaliojo 2010 m. sausio 1 d. ir galios iki 2011 m. gruodžio 31 d. Priėmus šį įstatymą tikimasi subalansuoti Sodros ir Valstybės biudžetą.

Siūlomi sprendimai bus įgyvendinami dviem etapais:

I etapas – socialinio draudimo ir iš valstybės biudžeto mokamų išmokų sumažinimas.

II etapas – 2010 m. I pusmetyje numatoma parengti ir patvirtinti ilgalaikę socialinio draudimo ir valstybinių išmokų reformą, kuri bus pradėta įgyvendinti nuo 2011 metų.

Taikant šį įstatymą, VSD fondo deficitą planuojama sumažinti išmokų gavėjams solidariai pasidalijant mažinimo našta. Didesnių išmokų gavėjams tenka didesnė mažinimo našta.

Laikinis įstatymas numato:

- valstybinių pensijų, rentų, kitų socialinių išmokų perskaičiavimą (sumažinimą);
- Socialinio draudimo pensijų perskaičiavimą;
- mokamų išmokų sumažinimą dirbantiems pensijų gavėjams (tiek socialinio draudimo, tiek ir valstybinių pensijų, rentų);
- motinystės pašalpų perskaičiavimą;
- išmokų vaikams sistemos pertvarką.

Siūloma mažinti valstybines pensijas – I ir II laipsnio, nukentėjusių asmenų, pareigūnų ir karių, teisėjų, mokslininkų; rentas – signatarų, sportininkų, Prezidento; kompensacines išmokas – šalpos kompensacijas, tikslines kompensacijas specialiesiems poreikiams (priežiūrai ir slaugai).

Kuo didesnė pensija, tuo ji labiau mažėja. Pvz. vidutinė 830 Lt pensija su vidutiniais rodikliais (stažas 38m., o koeficientas 1,23) mažėja apie 40 Lt, arba beveik 5 proc.

Kai pensijos dydis 700 Lt – 23 Lt arba 3,3 proc.

825 Lt – 37 Lt arba 4,5 proc.,

900 Lt – 60 Lt arba 6,7 proc.

1000 Lt – 74 Lt arba 7,4 proc.

1200 Lt – 110 Lt arba 9,2 proc.

1700 Lt – 210 Lt arba 12,4 proc.

Įgyvendinant minėtą įstatymą, papildomos pataisos priimtos Valstybinių pensijų srityje: nukelta II laipsnio valstybinių pensijų mokėjimo pradžia motinoms, išauginusioms 5 ir 6 vaikus; mokamos socialinio draudimo ir valstybinių pensijų sumos vienam asmeniui riba sumažinta nuo 1,5 šalies vidutinio darbo užmokesčio (3213 Lt) iki 1,3 VDU (2785 Lt).

Siekiant apsaugoti pačių mažiausių pensijų gavėjus turtinius interesus, pensijos iki 650 Lt nebuvo mažinamos. Pensijos, kurios iki perskaičiavimo viršijo 650 Lt, o po perskaičiavimo tapo mažesnėmis už pastarąjį dydį - toks mažėjimas atstatomas, mokant kompensacinį priedą. Tai reiškia, kad jei pensija iki šio perskaičiavimo buvo virš 650 Lt, bet perskaičiavus ji tapo mažesnė nei 650 Lt, toliau bus mokama 650 Lt.

Taip pat, siekiant apsaugoti sunkią negalią turinčius žmones, neperskaičiuotos netekto darbingumo pensijos, paskirtos asmenims, netekusiems 75-100 proc. darbingumo (I grupės invalidumo pensijos). Pensijų mažėjimas yra individualus priklausomai ne tik nuo pensijos dydžio, bet ir nuo turimo stažo. Net ir to paties dydžio pensijos mažėja nevienodai, jei stažas yra skirtingas – kuo daugiau yra stažo, tuo pensija mažėja mažiau. (Sodra.lt...2010)

Dirbantiems ir gaunantiems draudžiamųjų pajamų tam tikrų išmokų (t.y. didesnių nei 650 Lt socialinio draudimo senatvės, ištarnauto laiko pensijų, o taip pat kompensacijų už ypatingas darbo sąlygas, valstybinių pensijų, rentų) gavėjams taikoma išmokų mažinimo tvarka priklausomai nuo jų uždarbio dydžio: jei darbo užmokestis 200 Lt - pensija mažinama 2,5 proc., 400 Lt – 5 proc., 800 Lt –15,6 proc., 1500 Lt – 34,1 proc., 2100 Lt – 50 proc., 3100 Lt – 59,5 proc., 4200 Lt ir daugiau – 70 proc.

Dirbantiems neįgaliesiems socialinio draudimo pensijos nesumažintos.

Pavyzdžiui: asmeniui turinčiam 39,51 metų darbo stažą paskaičiuojama senatvės pensija kuri susideda iš:

- pensijos pagrindinė dalis: 396,00 Lt (110 proc. VSD bazinės pensijos);
- pensijos papildoma dalis: 328,87Lt;
- pensijos priedas už stažo metus: 97,20Lt (3 proc VSD bazinės pensijos × 9 metai virš 30 metų).

$$369,00 + 328,87 + 97,20 = 822,07\text{Lt}$$

Pritaikius LR socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo Laikinąjį įstatymą (Žin., 2009, Nr. 152-6820):

- pensijos pagrindinę dalį sudaro 432,00 Lt(120 proc. VSD bazinės pensijos);
- pensijos papildoma dalis: $328,87 \times 0,7863 = 258,59\text{Lt}$;
- pensijos priedas už stažo metus: 97,20Lt;

$$432,00 + 258,59 + 97,20 = 787,79 \text{ Lt}$$

$$\text{Jei asmuo dirba ir gauna 1500 Lt draudžiamųjų pajamų, jo pensija sumažėja } 787,79 \times 0,6588 = 518,99 \text{ Lt}$$

Laikinasis įstatymas, kaip ir dauguma valstybinį socialinį draudimą reglamentuojančių įstatymų, buvo priimtas skubotai, neatlikus skaičiavimų analizės, neatsižvelgus į kaimyninių šalių patirtį. Nenumatyta, kad jis įsigaliotų ne anksčiau kaip po tam tikro laiko nuo jo paskelbimo dienos, todėl pradėtas įgyvendinti tam nepasirengus – tai didina klaidų tikimybę, o kai kuriais atvejais – ir administravimo sąnaudas. Nenumatytas ilgiau kaip 1 mėn. sirgusių pensijos gavėjų pensijų mokėjimas. Draudžiamosios pajamos tikslinamos pateikus nedarbingumo pažymą ir apskaičiavus ligos pašalpą, o pensija tuo atveju permokama.

Išmokų dydžių mažinimas, prieštaraujantis KT nutarimams, "pasitelkus" Laikinąjį įstatymą neišspręs fondo biudžeto lėšų trūkumo tol, kol valstybinį socialinį draudimą reglamentuojančiuose teisės aktuose nebus apibrėžta pensijos sąvoka.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados. Europos šalyse stebimi dideli socialinių modelių skirtumai. Lietuvoje buvusį korporatyvinį – bismarkinį modelį palaipsniui keičia liberalusis – marginalinis socialinis modelis. Pastangos kurti socialines privilegijas tam tikroms visuomenės grupėms ar teikti paramą tiems, kurių pajamos yra mažesnės už nustatytą ribą, Lietuvos Respublikos socialinės politikos modelį atitolina nuo Šiaurės šalių modelio, kuriame vyrauja universalios nuo socialinės pilietybės teisės priklausančios socialinės paslaugos ir išmokos.

Pabaltijo šalyse jau 20 metų veikiančios valstybinio socialinio draudimo sistemos buvo ne kartą reformuotos. Siekiant atsikratyti lygiavos, kuri vyravo sovietinės santvarkos metu, ir pereiti prie rinkos, įkurti privatūs pensijų kaupimo fondai. Visos trys šalys buvo vienodame ekonominiame išsivystymo lygyje. Nepaisant to, Estija, nors joje buvo sukurtas liberalesnis socialinis draudimo modelis, vertinant socialinių išmokų dydį, skurdo lygį ir kt. socialinius rodiklius, šiandien prieš Lietuvą pirmauja.

Mūsų šalis 2010 metais tapo viena iš labiausiai atsiliekančių socialine prasme valstybių Europoje. Didelis atotrūkis tarp socialinių išmokų dydžio ir lėšų reikalingų pragyvenimui, asmenims, netekus savarankiško darbo pajamų, ženkliai pablogino jų gyvenimo kokybę. Nuolat kylanti bazinė pensija ir draudžiamosios pajamos, priimti įstatymai ir vyriausybės sprendimai nepanaikino didelio atotrūkio tarp socialinių išmokų dydžio ir lėšų reikalingų pragyvenimui. Nepriklausomybės metais Lietuvoje ir toliau plėtėsi protekcionistinė papildomų (specialių) pensijų, rentų sistema. Valstybinės pensijos skiriamos ir mokamos specialioms asmenų grupėms (nusipelnusiems asmenims, nukentėjusiems asmenims, nukentėjusių asmenų našliams ir našlaičiams, jėgos struktūrų darbuotojams, mokslininkams, artistams ir t.t.).

2009 gruodžio 9 d. priimant LR socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo Laikinąjį įstatymą (Žin., 2009, Nr. 152-6820) buvo paminėtas Konstitucinio Teismo 2002-11-25 nutarimas išaiškinantis Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 23 straipsnį (2000 m. gruodžio 21 d. redakcija), kad asmenims po valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos paskyrimo turintiems draudžiamųjų pajamų, mokant ne visą paskirtą valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsniui, 48 straipsnio 1 dalies nuostatomis, kad kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą, 52 straipsniui ir konstituciniam teisinės valstybės principui (LR Konstitucija...2010).

Atlikus 2005-2009 metų statistinę pensijų išmokų dydžių palyginimo analizę, galima pastebėti, kad nuolat didinamos pensijų išmokos, padidėjęs našlių pensijų gavėjų skaičius,

papildomos pensijos dalies už stažo metus virš 30 metų darbo stažą įvedimas į pensijos skaičiavimo formulę ir kiti faktoriai, neturėjo didelės reikšmės VSD fondo biudžeto deficitui. Šiuo metu įvairios išmokos, mokamos iš VSDF lėšų priskiriamos pensijų kategorijai (našlių pensijos, kompensacijos už ypatingas darbo sąlygas, netekto darbingumo(invalidumo) gavimo laikas ir pan.).

Rekomendacijos. Priėmus atitinkamus įstatymus atskirti VSDFV nuo privačių pensijų kaupimo fondų. Valstybinė socialinio draudimo sistema ir PKPF turėtų veikti viena šalia kitos ir nekonkuruoti, apdraustiems asmenims suteikiant daugiau garantijų ir didesnę pasirinkimo laisvę. Tam turi būti numatyti atskiri įmokų tarifai. Šiuo metu įmokų tarifas yra vienas. Todėl, pervedant įmokas už asmenis kurie dalyvauja pensijų kaupime, PKPF gauna iš „Sodros“ ne tik įmokas, bet ir palūkanas už paskolą, paimta senatvės pensijų išmokėjimui.

Kadangi VSD įmokos yra susietos su asmenų draudžiamosiomis pajamomis, rekomenduojama, koreguojant valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą, VSD išmokas taip pat susieti su draudžiamosiomis pajamomis. Fondo deficitą didina į asmens draudžiamąsias pajamas įskaitomos nedarbo pašalpos, pakaitinės pajamos, skaičiuojamos už laikotarpį kada asmuo gavo invalidumo/netekto darbingumo pensiją. Asmenys, registruoti darbo biržoje ir gaunantys nedarbo pašalpą, dažniausiai dirba nelegaliai. Pagal šiuo metu veikiančius įstatymus tokiems asmenims nedarbo pašalpos gavimo laikas įskaičiuojamas į socialinio pensijų draudimo stažą. Išmokas susiejus su įmokomis į stažą būtų įskaitomi tik tie laikotarpiai, kai asmuo dirbo ir mokėjo socialinio draudimo įmokas. Tai sumažintų ir nelegalų darbą.

LITERATŪRA

1. Celov, D., Gibb, A., M., Kraujelytė, A., Miliauskas, G., Muravjov, S., Vydmontaitė, G.,(2007) Europos Sąjungos parama: Lietuvos galimybės. Vilnius: Versus aureus.
2. Bernotas, D., Guogis, A.,(2003) Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
3. Bernotas, D., Guogis, A.,(2006) Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras.
4. Jackūnienė, G.,(2008).Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimas ir mokėjimas. Metodinė medžiaga. Vilnius: UAB „Lodvila“.
5. Juozaitienė, L.,Tijūnaitienė,R.(2008). Studijų darbų rengimo metodinės rekomendacijos pirmos pakopos (bakaluro) studijoms. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
6. Lazutka, R., Motiekaitienė, V., Kanopienė, V., (2001). Socialinė apsauga. Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo liber.
7. Lindblom, C., E., Woodhouse, E., J., Politikos formavimo procesas (1999). Vilnius: Algarvė.
8. Matakas, J., Setkauskis, P., atsak. red. Raipa.,A.,(2001) Viešojo administravimo efektyvumas. Kaunas: Technologija.
9. Pivoras,S.,(2002).Viešojo administravimo teorijos. Kaunas: VDU.
10. Dokumentų santrauka.(2008).Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimas ir mokėjimas. Metodinė medžiaga(1999-2007). Vilnius:UAB „Lodvila“
11. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Veikla 2005 metais.(2006) Vilnius: UAB „Petro ofsetas“.
12. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Veikla 2007 metais.(2008) Vilnius: UAB „Lodvila“.
13. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba. Valstybinis socialinis draudimas: Statistiniai duomenys 2005.(2006) Vilnius: UAB „Petro ofsetas“.
14. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba. Valstybinis socialinis draudimas: Statistiniai duomenys 2006.(2007)Vilnius: UAB „Lodvila“.
15. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba. Valstybinis socialinis draudimas: Statistiniai duomenys 2008.(2009)Vilnius: UAB „Lodvila“.
16. Titmuss, R., Essays on „The Welfare State“(1963).London: Unwin University Books.
17. Zaicev, St., Socialinio sektoriaus ekonomika (2008). Vilnius: VGTU leidykla Technika.

Internetiniai šaltiniai:

18. Esping-Andersen G. Why we need a new welfare state. [žiūrėta 2009-12-17]. Prieiga per internetą:
http://books.google.lt/books?id=OaxGR8yrm10C&printsec=frontcover&dq=Welfare+state&source=gbs_similarbooks_s&cad=1#v=onepage&q=&f=false
19. Guogis, A.,(2009).Bernardinai.lt. Kur juda Lietuvos socialinės politikos modelis? [žiūrėta 2010-02-17]. Prieiga per internetą:
<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-01-27-aryvydas-guogis-kur-juda-lietuvos-socialines-politikos-modelis/3364>
20. Guogis, A., (2007)Bernardinai.lt. Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos. [žiūrėta 2010-02-18]. Prieiga per internetą:
<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2007-07-17-aryvydas-guogis-del-lietuvos-socialines-apsaugos-sampratos/4433>
21. Prieiga per internetą: www.sodra.lt
22. <http://intranetas.sodra.lt>
23. Lazutka, R., Ar gelbėjant „Sodrą“ nenuskęs pensininkai?(2009) Verslo kryptis.lt. [žiūrėta 2010-02-24]. Prieiga per internetą:

- [http://www.verslokryptis.lt/lt/naujienos/lietuva/r-lazutka ar-gelbejant-sodra-nenuskes-pensininkai/](http://www.verslokryptis.lt/lt/naujienos/lietuva/r-lazutka-ar-gelbejant-sodra-nenuskes-pensininkai/)
24. Nacickaitė, V., G.,(2009). Priimtose Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pataisos. Lietuvos respublikos seimas [žiūrėta 2010-01-03]. Prieiga per internetą :
http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_d=93312&p_k=1
25. Informacinis pranešimas.(2009)Mažiausios pensijos nebus liečiamos. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija [žiūrėta 2010-01-03]. Prieiga per internetą
<http://www.socmin.lt/index.php?589774783>
26. Raipa, A., (2002), Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika. Kauno technologijos universitetas: [žiūrėta 2010-02-19]. Prieiga per internetą:
<http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z1/1648-2603-2006-nr1-11.pdf>
27. Lietuvos Respublikos Konstitucija.Lrs.lt.(2010.) [žiūrėta 2009-12-23]. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=274999
- 28.LR Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas Nr.XI-537 // Valstybės žinios. 2009, Nr.152-6820.
29. LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas Valstybės Žinios, 1994.08.03, Nr.: 59, Publ. Nr.: 1153; Valstybės Žinios, 2005.06.07, Nr.: 71, Publ. Nr.: 2555.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=361973
30. 2009 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr.1780 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. vasario 26 d. nutarimo Nr.144 „Dėl Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies sumų išmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ Valstybės žinios. 2009, Nr.158-7166.
<http://www.litlex.lt/>
31. Kardelis, K.(2002) Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Vgtu.lt. [žiūrėta 2010-03-06]. Prieiga per internetą:
http://www.vgtu.lt/upload/vvf_vtk/naukonsp%202.pdf
32. LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2010 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas.lrs.lt (2010)) [žiūrėta 2010-02-24]. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=360864&p_query=&p_tr2=
33. Valsts sociālās apdrošināšanas agentūra (VSAA). Informacija (2010) [žiūrėta 2010-02-24]. Prieiga per internetą:
<http://translate.google.com/translate?hl=lt&sl=lv&tl=lt&u=http%3A%2F%2Fwww.vsaa.lv%2F&anno=2>
34. Eesti väärtpaberikeskus. Pensionikeskus. Informacija (2010) [žiūrėta 2010-02-25]. Prieiga per internetą:
<http://www.pensionikeskus.ee/?id=723>
35. Estonian NATIONAL Social Insurance Board (ENSIB, 2010)Informacija [žiūrėta 2010-02-25]. Prieiga per internetą:
<http://www.ensib.ee/index.html>
36. Informacinis pranešimas. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.(2009). Ministrų kabinetas pritarė 2010 metų „Sodros“ biudžeto projektui.[žiūrėta 2010-02-22]. Prieiga per internetą:
<http://www.socmin.lt/index.php?413339671>
37. Statistikos departamentas. Rodiklių duomenų bazė. Prieiga per internetą:
<http://www.stat.gov.lt/>
38. Sveikatos ekonomikos centras (2010) [žiūrėta 2010-02-25]. Prieiga per internetą:
http://www.sec.lt/pages/spr/Alf_mok/Text/termin1.html
39. I.Šimonytė: „Biudžetų sujungimas neišspręstų problemų“(2009)[žiūrėta 2010-04-02]. Prieiga per internetą:
<http://ekonomika.atn.lt/straipsnis/40716/isimonyte-biudzetu-sujungimas-neissprestu-problemu>

PRIEDAI

Pensijų kaupimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžių

1 priedas

Dalyvių amžius (metais)	2005	2006	2007	2008	2009
	Dalyviai	Dalyviai	Dalyviai	Dalyviai	Dalyviai
14	2	6	4	6	0
15	30	20	40	16	6
16	213	177	262	153	18
17	596	572	780	513	163
18	2323	2174	2754	2247	557
19	4530	4193	4892	4281	2421
20	6597	7111	7261	6671	4639
21	6722	6582	6924	6536	6892
22	6489	5906	5897	5679	6668
23	6279	5888	5568	5277	5775
24	5161	4765	5199	4574	5346
25	4733	3922	3695	3526	4605
26	4223	3315	2912	2613	3547
27	4016	2892	2473	2087	2624
28	3826	2640	2320	1791	2090
29	3623	2625	2166	1558	1797
30	3666	2500	2300	1575	1561
31	3532	2376	2201	1453	1577
32	3637	2344	2238	1413	1455
33	3686	2216	1962	1365	1415
34	3808	2360	1943	1355	1366
35	3555	2408	2062	1447	1357
36	3371	2312	2064	1481	1450
37	3304	2186	2015	1497	1482
38	3404	2170	1996	1442	1498
39	3168	1981	1862	1366	1442
40	3259	2023	1896	1328	1367
41	3185	1989	1886	1315	1329
42	3100	2018	1714	1250	1318
43	3288	1851	1753	1260	1252
44	3150	1867	1730	1193	1260
45	3032	1930	1732	1184	1193
46	2577	1851	1742	1123	1185
47	2341	1562	1600	1158	1125
48	1849	1374	1391	1034	1159
49	1514	1112	1178	806	1036
50	1383	958	1066	762	805
51	1050	823	837	620	762
52	934	677	720	504	620
53	761	581	572	371	505
54	601	522	476	347	371
55	468	397	381	273	347
56	288	280	312	200	273
57	166	192	224	123	200
58	111	97	114	95	123
59	64	67	75	52	95
60	26	28	38	28	52
61	11	14	18	10	28
62	4	4	6	7	10
63				2	6
64					2
Viso	127656	97858	95251	76967	78174

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys apie pensijų kaupimo dalyvius (Sodra...2010)

Vyrų ir moterų pensinio amžiaus ilginimo lentelė

Metai	Vyrų pensinis amžius	Gimimo metai
1995	60 m. 2 mėn.	1935 m. sausio 1 d. - 1935 m. spalio 31 d.
1996	60 m. 4 mėn.	1935 m. lapkričio 1 d. - 1936 m. rugpjūčio 31 d.
1997	60 m. 6 mėn.	1936 m. rugsėjo 1 d. - 1937 m. birželio 30 d.
1998	60 m. 8 mėn.	1937 m. liepos 1 d. - 1938 m. balandžio 30 d.
1999	60 m. 10 mėn.	1938 m. gegužės 1 d. - 1939 m. vasario 28 d.
2000	61 m.	1939 m. kovo 1 d. - 1939 m. gruodžio 31 d.
2001	61 m. 6 mėn.	1940 m. sausio 1 d. - 1940 m. birželio 30 d.
2002	62 m.	1940 m. liepos 1 d. - 1940 m. gruodžio 31 d.
2003	62 m. 6 mėn.	1941 m. sausio 1 d. ir t.t.

Metai	Moterų pensinis amžius	Gimimo metai
1995	55 m. 4 mėn.	1940 m. sausio 1 d. - 1940 m. rugpjūčio 31 d.
1996	55 m. 8 mėn.	1940 m. rugsėjo 1 d. - 1941 m. balandžio 30 d.
1997	56 m.	1941 m. gegužės 1 d. - 1941 m. gruodžio 31 d.
1998	56 m. 4 mėn.	1942 m. sausio 1 d. - 1942 m. rugpjūčio 31 d.
1999	56 m. 8 mėn.	1942 m. rugsėjo 1 d. - 1943 m. balandžio 30 d.
2000	57 m.	1943 m. gegužės 1 d. - 1943 m. gruodžio 31 d.
2001	57 m. 6 mėn.	1944 m. sausio 1 d. - 1944 m. birželio 30 d.
2002	58 m.	1944 m. liepos 1 d. - 1944 m. gruodžio 31 d.
2003	58 m. 6 mėn.	1945 m. sausio 1 d. - 1945 m. birželio 30 d.
2004	59 m.	1945 m. liepos 1 d. - 1945 m. gruodžio 31 d.
2005	59 m. 6 mėn.	1946 m. sausio 1 d. - 1946 m. birželio 30 d.
2006	60 m.	1946 m. liepos 1 d. ir t.t.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal LR VSDFV pateiktą informaciją (Sodra.lt..2010).

Lietuvos, Latvijos ir Estijos 2008 – 2009 metų socialinės raidos rodikliai

Rodikliai	Lietuva	Latvija	Estija
Gyventojai			
Gyventojų skaičius 2008 m. sausio 1d., tūkst.	3366,4	2270,9	1340,9
Gyventojų skaičius 2009 m. sausio 1d., tūkst.	3349,9	2261,3	1340,4
Pokyčiai palyginti su 2008 m. sausio 1 d.,%	-0,5	-0,4	0
Gimė 2009 m. Sausio - gruodžio mėn.	35065	22108	16233
Mirė 2009 m. sausio - gruodžio mėn.	42031	27260	16201
Natūralus sumažėjimas 2009 m.	-5379	-7120	-394
Gyventojų užimtumo tyrimo duomenys			
Užimtumo lygis (15-64 m. amžiaus) % 2009 m.III ketv.	60,4	59,8	63,2
Nedarbo lygis (15- 74 m. amžiaus) % 2009 m.III ketv.	13,8	18,4	14,6
Darbo užmokestis ir pensijos			
Minimalioji mėnesinė alga 2009 m. gruodžio mėn., eurų	232	256	278
Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis 2009 m. III ketv., eurų	620	648	752
Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis 2009 m. III ketv., eurų	482	476	612
Vidutinė senatvės pensija 2009 m. III ketv., eurų	235	254	305
Valdžios sektoriaus skola ketvirčio pabaigoje 2008 m. III ketv. mln. eurų	4594,7	2636,2	524,4
2009 m. III ketv. Mln. Eurų	7134	6609,9	647,6
Tenka vienam gyventojui 2008 m. III ketv.	1370	1164	391
Tenka vienam gyventojui 2009 m. III ketv.	2139	2934	483
Nacionaliniai valiutos santykiai su užsienio valiuta 2009-12-31 1 euras	3,453	0,703	15,647
1 JAV doleris	2,362	0,481	10,746
1 litas	1	0,204	4,532
1 latas	4,879	1	22,064
1 krona	0,221	0,045	1

Šaltinis: Statistikos Departamento duomenys 2010m.

VSDF pajamos ir išlaidos „Sodros“ teritoriniuose skyriuose 2008 metais

Eil.Nr.	Teritorinis skyrius	Faktiškai gautos pajamos (tūkst.Lt)	Priskaičiuotos išlaidos (tūkst.Lt)	Lėšų perteklius, trūkumas (-), (tūkst.Lt)	Išlaidų padengimo pajamomis lygis (%)
1	Akmenės	42862	78725	-35863	54,45
2	Alytaus	221455,2	275194	-53738,8	80,47
3	Anykščių	40101,7	104669,4	-64567,7	38,31
4	Biržų	43633,4	97641,1	-54007,7	44,69
5	Druskininkų	50956,7	68218,2	-17261,5	74,7
6	Ignalinos	23696	63678,8	-39982,8	37,21
7	Jonavos	121847,9	143251,6	-21403,7	85,06
8	Joniškio	42538,2	76863,1	-34324,9	55,34
9	Jurbarko	39694,1	95130,6	-55436,5	41,73
10	Kaišiadorių	69810,4	106067,7	-36257,3	65,82
11	Kauno	1633690,8	1464768,2	168922,6	111,53
12	Kėdainių	123574	175637	-52063	70,36
13	Kelmės	36768,7	94982,4	-58213,7	38,71
14	Klaipėdos	859750,9	712644,4	147106,5	120,64
15	Kretingos	64815,6	110177,4	-45361,8	58,83
16	Kupiškio	32069,3	67359,9	-35290,6	47,61
17	Lazdijų	24538,7	77512,2	-52973,5	31,66
18	Mariampolės	202488,6	252486,7	-49998,1	80,2
19	Mažeikių	189559,5	149560,9	39998,6	126,74
20	Molėtų	37365,9	68537,4	-31171,5	54,52
21	Pakruojo	46639,2	79645,6	-33006,4	58,56
22	Palangos	46896,4	53249,2	-6352,8	88,07
23	Panevėžio	413055,1	473146,6	-60091,5	87,3
24	Pasvalio	44424,4	92585,6	-48161,2	47,98
25	Plungės	103660,2	133573,8	-29913,6	77,61
26	Prienų	46081,9	112520,4	-66438,5	40,95
27	Radviliškio	54790,7	132181,1	-77390,4	41,45
28	Raseinių	57285,6	114943,9	-57658,3	49,84
29	Rokiškio	59943,1	124172,7	-64229,6	48,27
30	Skuodo	23154,1	54480,8	-31326,7	42,5
31	Šakių	44743,4	106363,1	-61619,7	42,07
32	Šalčininkų	38347,1	92174,7	-53827,6	41,6
33	Šiaulių	466188,1	491281,1	-25093	94,89
34	Šilalės	33033,9	64294	-31260,1	51,38
35	Šilutės	83639,2	135289,1	-51649,9	61,82
36	Širvintų	20805,6	53485,7	-32680,1	38,9
37	Švenčionių	43443,6	89212,6	-45769	48,7
38	Tauragės	97188,8	138481,4	-41292,6	70,18
39	Telšių	122886,6	140102,2	-17215,6	87,71
40	Trakų	117346,1	184613,8	-67267,7	63,56

4 priedo tęsinys

41	Ukmergės	85312,2	140809,9	-55497,7	60,59
42	Utenos	140628,7	144699,3	-4070,6	97,19
43	Varėnos	39307,7	86089	-46781,3	45,66
44	Vilkaviškio	49857,1	122403	-72545,9	40,73
45	Vilniaus	4265210,3	2174972,4	2090237,9	196,1
46	Visagino	95490,8	61158,9	34331,9	156,14
47	Zarasų	24751,7	62092,8	-37341,1	39,86
Iš viso skyriuose		10565329,2	9941128,7	624200,5	106,28
Bendrasisteminės ***		564716	2712755,3	-2148039,3	20,82
Šalyje		11130045,2	12653884	-1523838,8	87,96
***su asignavimais ir ES lėšomis					

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal LR VSDFV biudžeto 2008 metų statistinius rodiklius.

Kai dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimtų įstatymų arba kitokių nenumatytų priežasčių padidėja socialinio draudimo išlaidos arba sumažėja pajamos, o įmokų socialiniam draudimui tarifai nekeičiami, iš Valstybės biudžeto skiriami asignavimai. Jie skirti įmokų, pervedamų į pensijų kaupiamuosius fondus, kompensavimui.

Vidutinė valstybinio socialinio draudimo pensija pagal pensijų rūšis 2005 - 2009 metais

Laikotarpis	Senatvės	Išankstinės senatvės	Invalidumo	Netekto darbingu-mo	Maitintojo netekimo	Našlių ir našlaičių (iš viso)	Našlių	Našlaičių	Kompensa-cijos už ypatingas darbo sąlygas	Ištarnauto laiko
2005 m.	420,29	335,6	369,04	355,68	248,71	70,62	62,85	107,31	278,96	347,4
2006 m.	476,88	374,04	431,84	380,71	282,07	73,66	63,67	122,3	322,81	393,64
2007 m.	595,41	450,28	543,7	458,07	343,35	95,8	78,32	198,32	394,39	474,07
2008 m.	769,66	562,08	685,1	567,96	448,24	107,31	78,01	274,81	500,96	598,58
2009 m.	811,12	595,37	727,28	597,13	484	110,59	77,6	298,3	539,74	635,03

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal 2009 metų statistinius rodiklius (Sodra.lt...2010)

Valstybinio socialinio draudimo pensijų išlaidų pasiskirstymas pagal pensijų rūšis 2005 - 2009 metais

Pensijų socialinio draudimo išlaidos (tūkst.Lt)		2005	2006	2007	2008	2009
		4335670,5	4865179,1	6103151,6	7979767,4	8481606,4
1.	Senatvės pensijos	3027927,6	3401533,4	4264513,1	5507503,1	5864836,7
2.	Išankstinės senatvės pensijos	23218,4	36688,8	45025,4	49286,1	46791,4
3.	Netekto darbingumo invalidumo	959304,5	1084531,1	1328393,8	1674495,8	1809446,4
4.	Našlių ir našlaičių, maitintojo netekimo pensijos	258850	267268,3	372475,1	412723,9	419695,6
	4.1 Maitintojo netekimo	51273	50393,1	50777,1	54199,9	4996,4
	4.2 Našlių ir našlaičių pensijos po (1995-01-01)	173829	186464,3	240928,3	278605	
	našlių	119684	124931,1	144466,2	142987	220452
	našlaičių	54145	61533,2	96462,1	135618	149247,2
	4.3 Našlių pensijos (iki 1995-01-01)	33748	30410,9	80769,7	79919	
5.	Ištarnauto laiko pensijos	5269,2	5204,1	5597,7	6133	5796,9
6.	Kompensacijos už ypatingas darbo sąlygas	31550,7	35744,8	44297,3	55649,9	58660,5
7.	Laidojimo išmoka mirus pensininkui	29550,1	34208,6	42849,2	53457,3	56378,9
8.	Nepriemokos 1995-2002 dirbusiems pensininkams				220518,3	220000

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal LR VSDFV biudžeto 2005 - 2009 metų statistinius rodiklius.

Valstybinio socialinio draudimo fondo 2009 m. pajamų ir išlaidų ataskaita

		Patvirtinta 2009 m.	Įvykdyta 2009 m.	Įvykdymo %
1.	Pajamos	13951647	11356936,1	81,4
1.1.	Draudėjų valstybinio soc. draudimo įmokos	10323777	8345262,7	80,8
1.2.	Apdraustųjų valstybinio soc. draudimo įmokos	2932317	2366808,3	80,7
1.3.	Savarankiškai dirbančių asmenų valstybinio soc. draudimo įmokos	165269	82665,7	50
1.4.	Valstybinio savanoriškojo soc. draudimo įmokos	1944	2364,1	121,6
1.5.	Baudos ir delspinigiai	6640	14320	215,7
1.6.	Asignavimai iš LR valstybės biudžeto ir kitų valstybės piniginių išteklių	495700	495700	100
1.7.	Atgautos į ankstesnių metų išlaidas išskeltos abejotinai atgautinos sumos	16000	8144,5	50,9
1.8.	Veiklos pajamos ir iš įtraukto į Fondo biudžeto apskaitą turto gaunamos pajamos	10000	41670,8	416,7
2.	Išlaidos	13951323	14235964,3	102
2.1.	Pensijų soc. draudimui	8182211	8261606,4	101
2.2.	Ligos ir motinystės soc. draudimui	1784520	2120832,2	118,8
2.3.	Nedarb soc. draudimui	330347	629028,3	190,4
2.4.	Nelainingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų soc. draudimui	65625	53369,2	81,3
2.5.	Lėšos pervedamos į Privalomąjį sveikatos draudimo fondą	2702620	2221048,5	82,2
2.6.	Lėšos pervedamos į pensijų fondus	495700	433817,8	87,5
2.7.	Neatgautinos ir abejotinai atgautinos sumos	100300	142837,6	142,4
2.8.	Veiklos sąnaudos	290000	373424,3	128,8
3.	Einamųjų metų rezultatas	324	-2879028,2	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal LR VSDFV 2009 metų statistinius rodiklius (Sodra.lt...2010)